

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ALENKA MATJAŽIČ

**NEUSPEŠNO REŠEVANJE RUANDSKE KRIZE LETA
1994 S STRANI MEDNARODNE SKUPNOSTI**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

ALENKA MATJAŽIČ

Mentor: doc. dr. Iztok Prezelj

**NEUSPEŠNO REŠEVANJE RUANDSKE KRIZE
LETA 1994 S STRANI MEDNARODNE SKUPNOSTI**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2008

NEUSPEŠNO REŠEVANJE RUANDSKE KRIZE LETA 1994 S STRANI MEDNARDNE SKUPNOSTI

Genocid v Ruandi, ki je leta 1994 v zgolj 100 dneh terjal življenja 800.000 ljudi, velja za eno največjih grozot 20. stoletja. Glavni vzrok za pojav »rasnega« sovraštva v Ruandi predstavlja uradni rasizem, ki ga je za časa kolonialne nadvlade vzpostavila Belgija. Glavni povod za pojav genocidne politike pa invazija tutsijskih upornikov iz Ugande na Ruando oktobra 1990, ki je sprožila državljansko vojno. 6. aprila 1994 je bilo sestreljeno letalo ruandskega predsednika Habyarimana, kar so hutujski ekstremisti izkoristili kot opravičilo za začetek izvajanja genocida nad tutsijskim prebivalstvom.

Mednarodna skupnost je kruto dogajanje v Ruandi spremljala s precejšno mero ignorance. Nobena izmed držav ni želela označiti dogajanja v Ruandi za genocid, ker bi se s tem zavezala k dolžnosti posredovanja v skladu s Konvencijo o genocidu 1948. Ruanda se je zgodila ravno v času, ko je bilo na terenu prisotno precejšnje število mirovnik misij OZN, ZDA pa je pretresala smrt ameriških mirovnikov v Somaliji. Države niso želele tvegati novih žrtev, poleg tega niso bile naklonjene tudi dodatnim finančnim obremenitvam. Mednarodna skupnost je posledično ohranila nevtralno pozicijo in obe strani pozivala k ustavitvi ognja, nič pa ni storila za preprečitev ali zaustavitev genocida.

KLJUČNE BESEDE: Ruanda, genocid, mednarodna skupnost, posredovanje, odgovornost zaščite

INTERNATIONAL COMMUNITY'S FAILURE IN RESPONDING TO RWANDAN CRISIS 1994

Rwandan genocide 1994, which claimed the lives of 800,000 people in just 100 days, presents one of the most horrific events of the 20th century. The main cause for »racial« hatred in Rwanda was the official racism introduced to Rwanda by its colonial power Belgium. The main reason for genocidal politics was the October 1990 invasion by Tutsi rebels from Uganda, which provoked the civil war. On 6 April 1994 the Rwandan president Habyarimana's plane was shot down, which was used by the Hutu extremists as a justification for the beginning of the genocide against Tutsi population.

The international community observed the cruel happenings in Rwanda with great apathy. No country was willing to name the happenings in Rwanda as genocide, as that would oblige them to intervene in accordance with the Genocide Convention 1948. When Rwanda occurred, there were numerous UN missions already on the field and the USA was grieving over the deaths of American peacekeepers in Somalia. The countries were afraid of new victims and not keen to undertake additional financial costs. Consequently, the international community kept a neutral position by calling both parties to cease fire and putting no efforts to prevent or halt the genocide.

KEY WORDS: Rwanda, genocide, international society, intervention, responsibility to protect

KAZALO

SEZNAM KRATIC	5
1. UVOD	6
1.1. Opredelitev predmeta raziskovanja	10
1.2. Cilji raziskovanja	11
1.3. Metodološki pristop	11
1.4. Hipoteze	12
1.5. Opredelitev temeljnih pojmov	13
1.5.1. Mednarodna skupnost	13
1.5.2. Kriza	15
1.5.3. Genocid	16
2. GENOCID V RUANDI 1994	19
2.1. Zgodovinsko ozadje	19
2.2. Genocid	21
3. VZROKI ZA GENOCID	24
3.1. Uradni rasizem, ki ga vzpostavi Belgija za časa kolonialne nadvlade	24
3.2. Ekonomska kriza	24
3.3. Invazija Ruandske patriotske fronte (RPF) na Ruando 1990	25
3.4. Sklep	26
4. ODZIV MEDNARODNE SKUPNOSTI	28
5. VLOGA TUJIH SIL V RUANDSKIH DOGODKIH	36
5.1. Belgija	36
5.2. Francija	39
5.3. Združene države Amerike (ZDA)	42
6. OBOROŽEVANJE SPRTIH STRANI	46
6.1. Oboroževanje ruandske vojske	46
6.2. Oboroževanje RPF	49
7. PREMIKI V ZAVESTI MEDNARODNE SKUPNOSTI IN V MEDNARODNEM PRAVU	51
8. ZAKLJUČEK	59
9. VIRI	67

SEZNAM KRATIC

DPKO: »Department for peacekeeping operations« (Oddelek za mirovne operacije v okviru OZN)

EU: Evropska unija

ETO: »Ecole Technique Officielle« (tehnična šola Ecole)

GS OZN: Generalna skupščina Organizacije Združenih narodov

ICTR: Mednarodni kazenski tribunal za Ruando

ICISS: »International Commission on Intervention and State Sovereignty« (Mednarodna komisija za intervencijo in državno suverenost)

KWSA: »Kigali Weapons Secure Area« (orožja varno območje mesta Kigali)

NATO: »North-Atlantic Treaty Organization« (Severnoatlantska obrambna organizacija)

NMOG: »Neutral Military Observer Group« (nevtralna vojaško-opazovalna skupina OUA za Ruando)

NRA: »National Resistance Army« (ugandska državna vojska)

OAU: »Organization of African Unity« (Organizacija afriške enotnosti)

OVSE: Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

OZN: Organizacija Združenih narodov

»peacekeeping« misija: misija OZN za ohranjanje miru

RPF: Ruandska patriotska fronta

RTL: »Radio Television Libre des Mille Collines«

UNOMUR: »UN Observer Mission Uganda-Rwanda« (opazovalna misija OZN na meji med Ruando in Ugando)

UNAMIR: »UN Assistance Mission in Rwanda« (podporna misija OZN za Ruando)

UNHCR: »United Nations High Commissioner for Refugees« (Visoki komisar OZN za begunsko vprašanje)

UL OZN: Ustanovna listina Organizacije Združenih narodov

VS OZN: Varnostni svet Organizacije Združenih narodov

1. UVOD

Afrika velja za najbolj nemiren kontinent na svetu. V zadnjih štiridesetih letih so Afriko pretresale številne katastrofe: suša, lakota, malarija, AIDS..., a nobena naravna katastrofa, pa naj bo še tako pogubna, ni kontinentu zadala takšne škode kot številne vojne (Dukule 2001). V obdobju od konca hladne vojne pa do leta 1996 se je v Afriki zvrstilo 82 vojn, od tega večina notranjih (Žabkar 2004, 433). V 15 letih od leta 1990 do 2005 so vojne afriško celino stale 300 milijard dolarjev, kar je enako višini mednarodne pomoči v tem obdobju. V oborožene konflikte je bilo v tem obdobju vpletenih 23 oziroma skorajda polovica od 53 afriških držav, ki so za vojne porabile približno 18 milijard dolarjev letno. S tem denarjem bi lahko rešili HIV/AIDS epidemijo, preprečili tuberkulozo in malarijo ter zagotovili pitno vodo, dostop do sanitarij in izobraževanja (OXFAM 2007).

Razlogi za konflikte na afriškem kontinentu najpogosteje ležijo v preteklosti, kolonialni zgodovini, ekonomski nerazvitosti, omejenosti naravnih virov, revščini ter nedemokratski vladavini.

Glavni razlog za številne državljanske vojne na afriškem kontinentu je ekonomska nerazvitost in odvisnost od naravnih virov (Collier 2004). Osrednji motiv boja za oblast v Afriki predstavlja dostop do naravnih virov, pri čemer je pomanjkanje zemlje in vodnih virov eden izmed ključnih povodov za konflikte v Afriki (Overseas Development Institute 2005, Generalni sekretar OZN 1999). V državah, »blagoslovljenih« z izrednim naravnim bogastvom, kot so Kongo, Sierra Leon in Angola, pa se konflikti vrtijo okoli diamantov, rudnikov zlata, naftnih polj in gozdov (Wachira 2000).

Kolonialna izkušnja je eden izmed glavnih dejavnikov za razvoj konfliktov na afriškem kontinentu. Na Berlinskem kongresu leta 1885 so si kolonialne sile razdelile Afriko in vzpostavile umetne teritorialne meje, pri čemer se niso ozirale na naravne etnične in kulturne meje (Gelfdof v Shah 2005). Številne etnične skupine so se naenkrat znašle združene v eno državo, nekatere etnične skupine pa so bile razdrobljene v več držav, kar je posledično povzročalo napetosti na obeh straneh meja. Kolonialne sile so v okviru politike »deli in vladaj« uvedle strogo etnično razlikovanje prebivalstva, pri čemer so v večini primerov favorizirale eno etnično skupino in njene predstavnike postavile na vsa vodilna mesta v državni administraciji (Anarfi 2004). To je v več-etničnih afriških državah privedlo do

politizacije etničnosti in pojava sovražnosti podrejenih etničnih skupin do pripadnikov privilegirane etnije. Pod nadvlado kolonialnih sil so bile etnične napetosti uspešno zavrte, po osamosvojitvi afriških držav, ko se je začel boj za politično oblast in dostopa do naravnih virov, pa so privrele na dan in v številnih primerih prerasle v konflikte in pogubne vojne (glej Dare 2001).

Kolonialne sile so tudi po osamosvojitvi afriških kolonij ohranjale svoj vpliv na afriškem kontinentu. S finančno in vojaško podporo so določeni etnični skupini znotraj države omogočale ohranjanje oblasti, v nekaterih državah pa so sodelovale pri nasilnih prevzemih oblasti s podpiranjem uporniških sil. Med hladno vojno je prizorišče ideološke konfrontacije med Zahodom in Vzhodom zajelo tudi afriški kontinent. Velesile so v okviru svojih geopolitičnih ciljev podpirale in oboroževale številne afriške režime, ne ozirajoč se na njihovo nedemokratično in zatiralsko naravo (Anarfi 2004).

Oboroževanje in militarizacija afriškega kontinenta sta glavni vir nestabilnosti in groženj varnosti. V času kolonializma in hladne vojne so svetovne velesile spodbujale in podpirale militarizacijo afriških držav z željo po širjenju lastnega vpliva v Afriki, po koncu hladne vojne pa so afriške države začele intenzivno izkoriščati naravne vire, da so lahko same financirale svoje oboroževanje. Za trgovce z orožjem je Afrika po hladni vojni tako postala izjemno privlačno tržišče, njihov interes pa še zdaleč ni čimprejšnje končanje konflikta, temveč finančne koristi od čim dolgotrajnejšega konflikta (U.S. Bureau of Intelligence and Research 2001).

Lahek dostop do orožja ima izredno negativen vpliv na trajanje konfliktov in število žrtev. Za afriške konflikte je značilno, da med žrtvami prevladuje civilno prebivalstvo in da so napadi največkrat usmerjeni na civilne objekte, zaščitene z Ženevskimi konvencijami. Število žrtev med civilnim prebivalstvom se tako konstantno povečuje (Reno 1999, 96-105), vsakemu konfliktu pa sledi begunska kriza, ki destabilizira tudi sosednje države (Wachira 2000). Begunske krize imajo največkrat hude humanitarne posledice za celotno regijo, nerešena begunska vprašanja pa so pogost vir nadaljnjih konfliktov.

Ruandski konflikt predstavlja klasičen primer konflikta na afriškem kontinentu: njegovi strukturni vzroki zajemajo kolonialno izkušnjo, pomanjkanje zemlje, revščino ter nerešeno begunsko vprašanje.

Ruanda z 26.338 m² površine predstavlja eno izmed najmanjših afriških držav (Steering Committee of the Joint Evaluation 1996, 1. pogl.). Glede na letni dohodek na prebivalca, ki znaša približno 210 ameriških dolarjev, se uvršča tudi med najrevnejše države Afrike (National University of Rwanda 2008).

Ruandsko prebivalstvo sestavljajo tri etnične skupine: Hutuji, Tutsiji in pripadniki ljudstva Twa. Hutuji predstavljajo 85 % ruandskega prebivalstva, Tutsiji 14 %, pripadniki ljudstva Twa pa 1 % (Africa Watch 1992; UNHCR 1994, 3). Pred-kolonialna Ruanda je bila močno centralizirana kraljevina pod vodstvom tutsijskega kralja. Čeprav je bil odnos med kraljem in ostalim prebivalstvom neenakopraven, pa so običajni pripadniki vseh treh etničnih skupin več kot 400 let bivali v miroljubnem sožitju, temelječem na vzajemnih koristih (National University of Rwanda 2005), ki so izhajale predvsem iz profesionalne delitve prebivalstva. Tutsiji so se namreč ukvarjali predvsem z živinorejo, Hutuji s poljedelstvom, ljudstvo Twa pa z lončarstvom in nabiralništvom.

Ruanda je dežela z omejenimi naravnimi viri, pri čemer njeno največje bogastvo predstavlja rodovitna zemlja. Glavna gospodarska dejavnost Ruande je posledično poljedelstvo, s katerim se ukvarja več kot 90 % prebivalstva (Steering Committee of the Joint Evaluation 1996, 1. pogl.). Izredno hitra rast ruandskega prebivalstva v 20. stoletju je zaradi vse večjih potreb po hrani povečala pritisk na zemljo. V želji po povečanju pridelka so se obdobja počivanja zemlje opustila, obdelovalne površine pa so se razširile na za poljedelstvo manj ugodna področja. Kljub povečanju intenzivnosti poljedelstva pa se zaradi suše ter izčrpanosti in erozije zemlje pridelek ni povečal. Revščina in lakota, kot posledici pomanjkanja zemlje in hrane, sta končali medsebojno složnost med Tutsiji in Hutuji, ki si vsak zase potrebovali več zemlje: Hutuji za poljedelstvo, Tutsiji pa za gojenje živine (Magnarella 2002, 32).

Leta 1899 je Ruanda postala nemška kolonija, po koncu prve svetovne vojne pa je prišla pod belgijsko administracijo. Obe kolonialni sili sta Ruando upravljali preko sistema posrednega vladanja. Belgijci so iz političnih in praktičnih razlogov ohranili že obstoječi, centralizirani sistem tutsijske vladavine, pri čemer so še poglobili diskriminacijo hutujskega prebivalstva. Belgija je vse Hutuje, ki so v pred-kolonialni dobi zasedali pomembne položaje znotraj ruandske kraljevine, zamenjala s Tutsiji. Slednji so bili deležni tudi številnih drugih ugodnosti kot so boljša izobrazba in dostop do naravnih virov (National University of Rwanda 2008). S

svojo politiko izrazitega privilegiranja tutsijske populacije na račun drugih etničnih skupin je Belgija pomembno prispevala k pojavu medetničnih sovražnosti v Ruandi.

Kolonialna ekonomska politika promoviranja obsežnih plantaž kave in čaja je v Ruandi prispevala k intenzifikaciji tradicionalnega konflikta glede zemlje (Griggs 1999). Do leta 1986 je kava predstavljala 82 % celotnega ruandskega izvoza, zaradi česar je bila Ruanda zelo občutljiva na spremembe cen kave na svetovnem trgu. Ko je konec 80. let cena kave drastično upadla, je državo zajela ekonomska kriza, borba za zemljo pa se je okrepila (Steering Committee of the Joint Evaluation 1996, 1. pogl.)

Ko je po koncu druge svetovne vojne Afrika začela biti svoj boj za neodvisnost, so bili bolj izobraženi in premožnejši Tutsiji glavni borci za osamosvojitve ruandske države. Razočarani belgijski kolonialisti so zato začeli preferirati Hutuje (Gendecide Watch 1999). Po družbeni revoluciji leta 1959, ko so Hutuji prišli na oblast, se je pojavilo nasilje nad tutsijskim prebivalstvom, kar je sprožilo množične vabe tutsijskih beguncev v sosednje države (Africa Watch 1992). Hutujaska oblast je za časa obeh republik zavračala vrnitev beguncev v Ruando zaradi pomanjkanja zemlje za njihovo naselitev. Dolgotrajno nerešeno begunsko vprašanje, konstantno nasilje na Tutsiji znotraj ruandske države in neugoden položaj beguncev v diaspori so botrovali organizaciji tutsijskih beguncev v Ugandi v Ruandsko patriotsko fronto (RPF) z namenom doseči vrnitev tutsijskih beguncev v matično deželo in razdelitev oblasti med obe največji etnični skupini v Ruandi (National University of Rwanda 2008). RPF je leta 1990 izvedla invazijo na Ruando, s čimer je sprožila državljansko vojno. Avgusta leta 1993 so pogajanja pod sponzorstvom mednarodne skupnosti privedla do mirovnega sporazuma med sprtima stranema. Številni ekstremistični Hutuji pa niso bili navdušeni nad izidom pogajanj in so se odločili, da bodo tutsijski problem rešili z njihovo eliminacijo (Gendecide Watch 1999).

1.1 Opredelitev predmeta raziskovanja

Genocid v Ruandi, ki je leta 1994 v zgolj 100 dneh terjal življenja 800.000 ljudi, velja za enega najgrozovitejših dogodkov 20. stoletja. Povod za obširni masaker, ki se je začel 6. aprila 1994, je bila sestrelitev letala ruandskega predsednika Habyarimana, razlog pa dolgoletno sovraštvo hutujske večine do tutsijske manjšine. Razdelitev ruandskega prebivalstva na višje in bolj sloke Tutsije ter nižje in bolj čokate Hutuje je umetno uvedla Belgija za časa kolonialne nadvlade, pri čemer je vodilne položaje rezervirala za bolj »elegantne« Tutsije in s tem zasejala seme hutujskega nacističnega ekstremizma.

Mednarodna skupnost je dogajanje v Ruandi spremljala s precejšno mero ignorance, saj je zanikala obstoj genocida z namenom, da bi se izognila dolžnosti posredovanja po Konvenciji o genocidu 1948. Takšen mačehovski odnos mednarodne skupnosti je ohromil tudi delovanje OZN, zato velja mirovna misija OZN v Ruandi za enega največjih neuspehov v zgodovini organizacije.

Države-članice OZN niso bile zainteresirane za posredovanje, ki bi pomenilo dodatno finančno obremenitev, pokrivalo pa ne bi nobenega drugega interesa kot humanitarnega. Poleg tega je bilo obravnavanje ruandske zadeve v okviru OZN zaznamovano z grenko somalijsko izkušnjo. Politika ZDA do peacekeepinga se je namreč po smrti 18 ameriških vojakov v okviru mirovne misije OZN v Somaliji drastično spremenila. Clintonova administracija je s predsedniško direktivo PDD 25 postavila številne omejitve za ameriško podporo mirovnim operacijam. Somalijska izkušnja pa je zaznamovala tudi Sekretariat OZN, ki je postal precej pazljiv glede morebitnih tveganj, ki bi lahko prizadele mirovne misije na terenu ter glede fleksibilnosti njihovega mandata. Varnostni svet OZN je tako potreboval cela 2 meseca po podpisu Aruškega mirovnega sporazuma med ruandsko vlado in RPF, da je sploh sprejel odločitev o ustanovitvi mirovne misije za Ruando, t.i. UNAMIR. Za udeleženje misije sta bila potrebna še dodatna 2 meseca. Ko je misija prispela na cilj, pa so se hitro razkrile njene pomanjkljivosti: nezadostne kapacitete, neprimerna sredstva in ozek mandat. Politična nepripravljenost držav za aktivnejše posredovanje in strah pred morebitnimi ponovnimi žrtvami med mirovniki sta bila temeljna razloga, da OZN kljub zaostrovanju varnostnih razmer v Ruandi ni sprejela nobenih nadaljnjih ukrepov, temveč je celo zmanjšala število pripadnikov misije UNAMIR na desetino prvotne velikosti.

Ignoranca mednarodne skupnosti in paralizirana ter kasneje tudi številčno močno osiromašena misija UNAMIR sta tako omogočila nemoteno izvajanje politično načrtovanega genocida, ki ga je spodbujala propaganda državne radijske postaje *Radio Television Libre des Mille Collines*. To je omogočilo neverjetno hitro doseganje cilja radikalne hutujske politike – eliminacijo tutsijske populacije.

1.2 Cilji raziskovanja

Glavni cilj diplomske naloge je dokazati, da se je takratna mednarodna skupnost zavedala obstoja genocida v Ruandi, a je bila kljub temu pripravljena obrniti hrbet ruandskemu ljudstvu, pri čemer se je izneverila tudi lastnim vrednotam in načelom. Politična nepripravljenost držav za posredovanje je v veliki meri pripomogla tudi k porazu OZN, saj organizaciji ni uspelo niti preprečiti, niti zaustaviti genocidnega dejanja. Poleg vseh negativnih posledic, tako za regijo kot za kredibilnost OZN, je moj namen opozoriti tudi na pozitivne premike v zavesti mednarodne skupnosti in v razvoju mednarodnega prava, ki se prav tako štejejo med posledice genocida v Ruandi.

S pomočjo analize in preučevanja relevantne literature se bom poskušala dokopati do sledečih spoznanj:

- Od kod izvira hutujski nacionalizem;
- Kakšna je bila vloga tujih sil v hutujsko-tutsijskem sporu v Ruandi;
- Kateri politični interesi oziroma neinteresi so krojili apatičen odnos mednarodne skupnosti do dogajanja v Ruandi 1994;
- Zakaj je bila misija OZN v Ruandi obsojena na neuspeh;
- Kakšen pomen je imela Ruanda na spremembe v zavesti mednarodne skupnosti in premike v mednarodnem pravu v post-genocidnem obdobju.

1.3 Metodološki pristop

V diplomskem delu bo uporabljena kombinacija različnih metod in analiz, in sicer bodo tekom analize uporabljene sledeče metode: deskriptivna analiza, analiza vsebine, kvalitativna analiza, analiza primarnih in sekundarnih virov ter zgodovinska analiza. Metoda deskriptivne analize in analiza vsebine temeljne literature nas bosta pripeljali do osnovnih teoretičnih

spoznanj in do opredelitve temeljnih pojmov. Zgodovinska metoda bo koristna predvsem pri orisu zgodovinskega razvoja konflikta v Ruandi, ki je prerasel v genocid leta 1994, in poteka dogajanja za časa genocidnega dejanja. Kvalitativna analiza ter analiza sekundarnih virov pa bosta imeli svojo vlogo predvsem pri zbiranju in analizi podatkov o neuspešnem reševanju ruandske krize 1994 s strani mednarodne skupnosti.

Glavni vir podatkov so predvsem tuja in nekatera domača monografska ter serijska dela in internet.

1.4 Hipoteze

Osnovna hipoteza, ki jo bom skušala v diplomski nalogi potrditi, je, da se je takratna mednarodna skupnost zavedala obstoja genocida v Ruandi 1994, a se je zaradi politične nepripravljenosti držav k posredovanju izmikala priznanju dejanskega obstoja genocidnega dejanja z namenom, da bi se izognila dolžnosti posredovanja po Konvenciji o genocidu 1948. Politični neinteres za kruto kršenje človekovih pravic na afriškem kontinentu so države zahodnega sveta dodatno potrdile z naknadnim umikom svojih pripadnikov iz obstoječe mirovne misije OZN ravno v času naraščajočega izvajanja nasilja, ko bi prisotnost mirovnih sil lahko odigrala ključno vlogo za zaustavitev genocida.

Dodatni hipotezi:

- Tuje sile so odigrale pomembno vlogo pri spodbujanju ruandskega konflikta s podpiranjem in oboroževanjem ene ali druge strani v sporu.
- Ruanda doprinese pomemben mejnik v zavesti mednarodne skupnosti, ki začne človekove pravice obravnavati kot mednarodni standard in skrb in ne več kot zgolj domeno nacionalnih držav.

1.5. Opredelitev temeljnih pojmov

1.5.1 Mednarodna skupnost

V disciplini mednarodnih odnosov obstajajo različna pojmovanja mednarodne skupnosti.

Realizem obstoja mednarodne skupnosti ne priznava, saj zagovarja stališče, da je suverena država edina resničnost v mednarodnem življenju in najvišja oblast v mednarodnih odnosih. Posledično v mednarodnih odnosih vlada anarhija, saj vsaka država deluje le v okviru lastnih nacionalnih interesov in ne priznava nobene višje oblasti (Benko 1997, 23).

Institucionalistično razumevanje mednarodne skupnosti povzema realistično predpostavko, da v mednarodnih odnosih vlada anarhija, ker v mednarodni skupnosti ne obstaja takšna oblast kot na nivoju države. A institucionalisti poudarjajo, da je stanje anarhije možno preseči na podlagi solidarnosti držav, ki za boljše organiziranje in vodenje medsebojnih odnosov uporabljajo mednarodno pravo. Institucionalisti tako na podlagi teze »kjer je pravo, tam je skupnost« (*ubi us ibi societas*) utemeljujejo možnost obstoja mednarodne skupnosti z vzpostavitvijo pravnih vezi med državami. Ker pa mednarodno pravo kot subjekte opredeljuje predvsem države, institucionalistični pristop kot subjekte mednarodne skupnosti postavlja v ospredje države, ostale subjekte mednarodnih odnosov pa zanemarja (Benko 1997, 23-24).

Sociološko pojmovanje mednarodne skupnosti definira mednarodno skupnost kot specifično obliko družbene organizacije s posebnim obstojem in posebno dinamiko. Ta pristop odpravi pomanjkljivost prejšnjih dveh, saj razširi spekter subjektov mednarodne skupnosti, ki poleg držav zajemajo tudi vladne in nevladne organizacije, narode, družbene skupine, mednarodne skupine pritiska, narodno-osvobodilna gibanja itd. Med subjekti mednarodne skupnosti se razvijajo kompleksni odnosi ekonomskega, političnega, vojaškega, ideološkega, diplomatskega, pravnega in kulturnega značaja. Ti odnosi so pogojeni s strukturo in razvojem posameznih družbeno-ekonomskih formacij ter ekonomskih in političnih interesov razredov (Benko 1997, 25-28).

Angleška šola ali teorija mednarodnih odnosov dojema mednarodno skupnost kot skupnost držav, oblikovane na podlagi idej, vrednot, identitet in norm, ki so v večji ali manjši meri skupne vsem (Bellamy 2005, 2).

Definicijo mednarodne skupnosti, ki je dandanes splošno sprejeta in najbolj razširjena, je podal teoretik angleške šole Hedley Bull: »Skupnost držav oziroma mednarodna skupnost obstaja, ko skupina držav na podlagi zavedanja o določenih skupnih interesih in vrednotah oblikuje skupnost v smislu, da se zaveže k spoštovanju skupnega sklopa pravil v medsebojnih odnosih in k sodelovanju v skupnih institucijah« (Bull 1977, 13).

Bull kot temeljni predpogoj za oblikovanje mednarodnih odnosov navaja obstoj politično neodvisnih držav, ki posedujejo oblast in suverenost na določenem delu ozemlja in nad določenim delom prebivalstva (Bull 1977, 8).

Primeri obstoja mednarodne skupnosti skozi zgodovino obsegajo klasično Grčijo, sistem mestnih držav renesančne Italije, o obstoju sodobne »evropske« mednarodne skupnosti pa lahko govorimo od Vestfalske mirovne pogodbe 1648 dalje. Vestfalski mir je za Evropo pomenil konec Svetega Rimskega cesarstva ter rojstvo suverenih držav. Adam Watson navaja sledeče karakteristike »evropske« mednarodne skupnosti, kakršno je vzpostavil Vestfal:

- evropsko mednarodno skupnost sestavljajo države, katerih politična neodvisnost in pravna enakost je določena z mednarodnim pravom,
- vsaka država-članica uživa legitimnost v očeh drugih držav-članic,
- odnosi med državami se odvijajo preko profesionalnih diplomatov in preko sredstev diplomatskega komuniciranja,
- prevladujoča religija v »evropski« mednarodni skupnosti je še vedno krščanstvo, a se evropska kultura razvija neodvisno od vere,
- sistem ravnotežja moči med državami-članicami preprečuje hegemonijo ene države (Watson 1992, 17. odlomek).

Proti koncu 15. stoletja se je z evropskim imperializmom začel evropski politični vpliv širiti tudi v območja izven Evrope, s tem pa se je širila tudi mednarodna skupnost. Območja izven evropskega kontinenta, ki so padla pod evropsko nadvlado z osvojitvijo ali okupacijo, so prevzela evropsko razumevanje mednarodnega prava, diplomacije in sistema ravnotežja moči. Tudi tiste ne-evropske države, ki so ohranile svojo neodvisnost, so bile podvržene mednarodnemu pravu in diplomatski praksi »evropske« mednarodne skupnosti.

Po drugi svetovni vojni se je pojavil anti-kolonialni boj podjarmljenih narodov, ki so se

sklicevali na pravico do samoodločbe in zahtevali politično neodvisnost. Osamosvojitve bivših kolonij je posledično privedla do razširitve in univerzalizacije mednarodne skupnosti. Zadnja faza v globalizaciji mednarodne skupnosti je nastopila z razpadom Sovjetske zveze in še nekaterih socialističnih držav ob koncu hladne vojne (Jackson in Owens 2006, 58 – 59).

V 90. letih lahko torej govorimo o globalni in univerzalni mednarodni skupnosti, saj le-ta zajema ves svet. Glavna značilnost globalne mednarodne skupnosti, ki le-to loči od vseh prejšnjih mednarodnih sistemov, je soodvisnost. Visoka stopnja medsebojne odvisnosti je najbolj razvidna iz mednarodnih gospodarskih odnosov zaradi razvoja mednarodne trgovine, v katero je dejansko vpet sleherni subjekt v mednarodni skupnosti. Podobno velja za mednarodne politične odnose na področju zagotavljanja in ohranjanju miru ter varnosti, saj dandanes govorimo o nedeljivem miru. Najpomembnejši institucionalni odraz le-tega sta obstoj in delovanje OZN ter drugih mednarodnih vladnih organizacij regionalne ali specifične narave. Na pravnem območju urejanja medsebojne odvisnosti v pomenu pravic in dolžnosti subjektov mednarodnega prava je ta stopnja razvidna pri kvantitativni splošnosti mednarodnega prava (Benko 1997, 17-18).

1.5.2 Kriza

Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje pojem »kriza« kot »1) veliko pomanjkanje česa, 2) stanje, ko se ugodne razmere začnejo hitro slabšati, 3) neugodno, težko rešljivo stanje« (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramuša ZRC SAZU 2000).

Krize se pojavljajo v številnih oblikah, kot so npr. kot naravne katastrofe, padci gospodarstva, terorizem itd. Krize so klasificirane kot normalen pojav – lahko, da ne vemo, kako bodo izgledale, zagotovo pa vemo, da se bodo slej kot prej pojavile (glej Perrow 1999).

Pomen termina »kriza« vzpodbuja precej različne predstave in razumevanje tako med običajnim prebivalstvom kot med akademiki. Poleg tega se predstave in razumevanja spreminjajo tudi skozi čas. Kot krize so najpogosteje definirane grožnje varnosti. Ker pa se percepcije varnosti spreminjajo oziroma širijo, se posledično spreminjajo tudi percepcije krize (Boin in drugi 2006, 11).

Akademiki kot »krize« najpogosteje opredeljujejo obdobja diskontinuitete, ki se nanašajo na pojav nestabilnosti v družbenih sistemih kot posledica groženj temeljnim vrednotam družbe, mesta ali organizacije in zahtevajo nujno oziroma takojšnje ukrepanje (Boin in drugi 2006, 11-12).

Splošno sprejeta definicija termina »kriza« v smislu varnostne krize ne obstaja (Leitao 2001, 1). Obstaja pa t.i. splošno razumevanje o tem, kaj predstavlja krizno situacijo, in sicer: »Krizna situacija je nacionalna ali mednarodna situacija, v kateri obstaja grožnja temeljnim vrednotam, ciljem in interesom skupnosti« (Leitao 2001, 1; Boin in drugi 2006, 2).

Eno izmed bolj razdelanih definicij termina varnostna kriza predstavlja definicija, ki jo je postavil dr. Iztok Prezelj:

Nacionalna varnostna kriza se sproži, ko pride do izbruha ali stopnjevanja dejanskih ali zaznanih groženj varnosti oziroma groženj temeljnim vrednotam in normam nacionalne države ter pripadajoče družbe. Nacionalna varnostna kriza je v tem smislu situacija, ki hkrati predstavlja ogrožanje nacionalne varnosti, povzroča veliko negotovost v zvezi z nacionalno varnostjo in nujnost ukrepanja s strani nacionalnovarnostnih organov, kot so npr. vlada, obveščevalne službe, policija, vojska, zaščita in reševanje itn. Ekstremna krizna oblika oziroma oblika ekstremnega ogrožanja nacionalne varnosti je že katastrofa (Prezelj 2004, 23).

1.5.3 Genocid

Proti koncu druge svetovne vojne, ko je bilo javnosti razkrito kruto nasilje nacistične Nemčije nad židovskim prebivalstvom, se je svet srečal z zločinom takšne narave in razsežnosti kot ga vsa poprejšnja zgodovina človeštva ni poznala.

Pojem »genocid« je skoval Raphael Lemkin, svetovalec obrambnega ministrstva ZDA, ki je termin leta 1944 predstavil v svoji knjigi »Axis Rule in Occupied Europe«. Termin sestoji iz grške besede »genos« (rasa ali pleme) in latinske končnice »cide« (ubiti). Lemkin je genocid definiral kot »uničenje naroda ali etnične skupine, za katerega obstaja direktna namera, njegov cilj pa je popolna eliminacija članov ciljne skupine« (Destexhe 1995).

Lemkin je menil, da termin množični umor, ki so ga številni uporabljali za opis dogajanja na ozemljih pod nacistično nadvlado, ni primeren, ker ne zajema temeljne karakteristike, ki genocid loči od ostalih zločinov, in sicer namere za uničenje določene skupine, ki temelji zgolj na rasni, nacionalni ali verski pripadnosti in nima nobene povezave z vodenjem vojne. Kot tak genocid ni zgolj vojni zločin, temveč zločin zoper človeštvo (Destexhe 1995).

Lemkinovo idejo, da genocid predstavlja kaznivo dejanje zoper mednarodno pravo, je mednarodna skupnost široko sprejela in s tem postavila pravno podlago za Nuremberške procese. Lemkin si je nadalje prizadeval za sprejetje resolucije, s katero bi bilo doseženo univerzalno sprejetje mednarodno-pravnih norm, ki definirajo in prepovedujejo genocidna dejanja (Lemkin 1945; Lemkin 1946). Lemkinova prizadevanja za sprejetje resolucije, s katero bi bila dosežena univerzalna definicija in prepoved genocidnih dejanj, so obrodila sadove 9. decembra 1948, ko je bila v Generalni skupščini OZN sprejeta Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida (v nadaljevanju: »Konvencija o genocidu«). Konvencija o genocidu v 1. členu označi genocid za zločin proti človeštvu, v 2. členu pa postavi mednarodno-pravno definicijo termina »genocid«:

Genocid je vsako izmed sledečih dejanj, katerih namen je delno ali celotno uničenje narodnostne, etnične ali verske skupine:

- *ubijanje pripadnikov skupine;*
- *povzročanje resne telesne ali psihične poškodbe pripadnikom skupine;*
- *namerno povzročanje takih življenjskih razmer, ki vodijo v popolno ali delno fizično uničenje skupine;*
- *uporaba ukrepov za preprečevanje rojstev med člani skupine;*
- *prisilno odvzemanje otrok skupini in transformiranje le-teh v drugo skupino*

(Generalna skupščina OZN 1948, 2. čl.).

Ta definicija genocida je postala splošno sprejeta; številne države so jo inkorporirale v svoje nacionalne zakonodaje, prevzel pa jo je tudi Romski statut Mednarodnega kazenskega sodišča.

V slovenski zakonodaji je genocid obravnavan v Kazenskem zakoniku Republike Slovenije. Tako 373. člen 35. poglavja z naslovom »Kazniva dejanja zoper človečnost in mednarodno

pravo« opredeljuje:

1. *Kdor z namenom, da bi popolnoma ali deloma uničil kakšno narodnostno, etnično, rasno ali versko skupino, ukaže pobijati njene člane ali jim povzročati hude telesne poškodbe ali hudo izpodkopavati njihovo telesno ali duševno zdravje ali prisilno izseljevati prebivalstvo ali spraviti skupino v take življenjske razmere, ki vodijo k njenemu popolnemu ali delnemu pokončanju, ali uporabiti ukrepe, s katerimi se preprečujejo rojstva med člani skupine, ali prisilno preseljevati otroke v kakšno drugo skupino, ali kdor z enakim namenom sam stori katero od naštetih dejanj, se kaznuje z zaporom najmanj desetih let ali z zaporom tridesetih let.*
2. *Enako se kaznuje, kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka proti kakšni socialni ali politični skupini.*
3. *Enako se kaznuje tudi kdor ščuva ali poziva k neposredni izvršitvi kaznivih dejanj iz tega člena (Kazenski zakonik RS 2004, 373. čl.).*

2. GENOCID V RUANDI 1994

2.1. Zgodovinsko ozadje

Zgodovino Ruande je močno zaznamovala kolonialna nadvlada tujih sil. V letih 1894 - 1916 je bila Ruanda pod kolonialno nadvlado Nemčije, za časa prve svetovne vojne pa je prišla pod belgijsko nadvlado. Belgija je na podlagi fizičnega izgleda razdelila ruandsko prebivalstvo na 3 ljudstva: Tutsije, Hutuje in ljudstvo Twa. Tutsiji so bili višji in sloki, Hutuji manjši in čokati, pripadniki ljudstva Twa pa so se po svojem izgledu občutno razlikovali od prvih dveh. Zaradi svojega bolj »evropskega« izgleda so Belgijci, v skladu z evrocentričnimi teorijami, Tutsije smatrali za višjo raso in jih postavili na vse vodilne položaje v državi. Z namenom jasne razdelitve prebivalstva so Belgijci nadalje uvedli identifikacijske izkaznice, ki so vsakemu prebivalcu natančno določale njegovo pripadnost Tutsijem, Hutujem ali ljudstvu Twa (Gendercide Watch 1999). Hutuji so z 85 % predstavljali večino ruandske populacije, Tutsijev je bilo 14 %, pripadnikov ljudstva Twa pa zgolj 1 % (UNHCR 1994, 3; Africa Watch 1992).

Ko je po koncu druge svetovne vojne Afrika začela biti svoj boj za neodvisnost, so bili ravno bolj izobraženi in premožnejši Tutsiji glavni in najbolj glasni borci za osamosvojitve ruandske države. S tem so se zamerili Belgijcem, ki so posledično začeli preferirati Hutuje (Gendercide Watch 1999). Belgija je v skladu svojo spremenjeno politiko do Ruande začela odstranjevati Tutsije s političnih in administrativnih položajev ter podpirati hutujski upor, s čimer je v veliki meri pripomogla k revolucionarni tranziciji iz tutsijsko-dominirane monarhije v republiko pod hutujsko oblastjo (Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda 1996, 2. pogl.).

V letih 1959-1962 so se pojavili prvi maščevalni poboji Tutsijev s strani Hutujev, kar je spodbudilo množične prebege Tutsijev v sosednje države (Gendercide Watch 1999). Belgijci so na etnično nasilje nad Tutsiji v Ruandi odgovorili z vstopom belgijske vojske na ruandsko ozemlje. Kljub pričakovanjem pa namen Belgije ni bila zaustavitev hutujskega nasilja, temveč podpora pro-hutujski politiki preko imenovanja več kot 300 hutujskih poveljnikov in načelnikov na mesta, ki so jih prej zasedali Tutsiji (Prunier 1995 v Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda 1996, 3. pogl.). Sprememba v sestavi ruandske vojske je jasno odražala spremembo belgijske politike do Ruande. Maja 1960 je bilo

tako v vojski zaposlenih 85 % Hutujev in le še 15 % Tutsijev (Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda 1996, 3. pogl.).

Spremenjeno vzdušje v državi so potrdile lokalne volitve junija 1960, na katerih so hutujske politične stranke zmagale z občutno premočjo, saj so tutsijske stranke dosegle zgolj 16 % glasov (Newbury 1988 v Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda 1996, 3. pogl.). Rezultati parlamentarnih volitev v septembru 1961 so bili enaki – velika zmaga hutujskih strank. Volitvam je sledil referendum, na katerem je velika večina izrazila nasprotovanje monarhiji ter podporo republiškem sistemu vladavine (Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda 1996, 3. pogl.). Leta 1962 se je Belgija umaknila, Ruanda pa je postala neodvisna republika.

S prihodom Hutujev na oblast so se okrepili povračilni ukrepi nad Tutsiji: začelo se je nasilje in grožnje tutsijskemu prebivalstvu, številne Tutsije je doletel nasilni odvzem živine in pregon s posesti. Na deset tisoče Tutsijev je zapustilo svoje domove in prebegnilo v sosednje države. Begunski Tutsiji so med leti 1961-1966 izvedli 10 večjih napadov iz gostujočih držav. Vsak napad je sprožil maščevalne ukrepe Hutujev zoper Tutsije, ki so ostali v Ruandi. Vsaka epizoda nasilja pa je sprožila nov val tutsijskih beguncev (Africa Watch 1992).

Emigracija ter poboji Tutsijev so opazno vplivali na spremembo demografske slike Ruande. Rezultat cenusa iz leta 1991 kaže upad deleža Tutsijev v Ruandi na 8 % ter povečanje deleža hutujskega prebivalstva na 90 % (Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda 1996, 1. pogl.).

Tutsijski begunci v Ugandi so se leta 1988 organizirali v gverilsko organizacijo, t.i. Ruandsko patriotsko fronto (RPF), z namenom vrnitve izseljenih Tutsijev v domovino in ustanovitve narodne vlade, ki bi temeljila na razdelitvi oblasti med obe največji etnični skupini v Ruandi (Gendecide Watch 1999). Večina pripadnikov RPF je izhajala iz ugandske vojske predsednika Museveni, ki je leta 1986 pripomogla k njegovemu prevzemu oblasti v Ugandi z državnim udarom. Leta 1990 je RPF napadla Ruando in s tem zanetila državljansko vojno.

Avgusta 1993 so pogajanja pod sponzorstvom mednarodne skupnosti v Aruši obrodila sadove in ruandski predsednik Habyarimana je končno podpisal mirovni sporazum. Sporazum iz Aruše je predvideval vrnitev tutsijskih beguncev in delitev oblasti med Tutsiji in Hutuji v

prehodni vladi pred volitvami. OZN je z Resolucijo Varnostnega sveta 872 oktobra 1993 ustanovila podporno misijo za Ruando (UNAMIR) z namenom nadzora nad implementacijo mirovnega sporazuma.

Številni ekstremistični Hutuji – člani gibanja *Hutu Power* - kot tudi nekdanji privrženci predsednika Habyarimana so bili nezadovoljni s popuščanjem vlade pri pogajanjih in podpisom mirovnega sporazuma. Le-ti so se odločili, da bodo »tutsijski problem« rešili na svoj način in so začeli pripravljati načrte za genocid (Gendecide Watch 1999).

2.2. Genocid

Ko se je 6. aprila 1994 predsednik Habyarimana vračal s srečanja afriških šefov držav v Dar Es Salaamu, kjer je slovesno zaprisegel, da bo spoštoval določila mirovnega sporazuma in si prizadeval za zaustavitev nasilja, je bilo njegovo letalo sestreljeno v bližini letališča Kigali (Gendecide Watch 1999; The History Place 1999). Storilcev niso nikoli odkrili, a so mnogi prepričani, da za sestrelitvijo stojijo ekstremistični Hutuji zaradi razočaranja nad predsednikovo zmerno politiko. Hutuji so za sestrelitev okrivili Tutsije in usmrtitev predsednika izkoristili kot povod za začetek genocida (Gendecide Watch 1999; Frontline: the triumph of evil).

Takoj po smrti predsednika Habyarimana je vladni radio *Radio Television Libre des Mille Collines* (RTLMC) začel pozivati k maščevanju nad Tutsiji. 12 ur po sestrelitvi predsednikovega letala so se začeli prvi poboji Tutsijev in zmernih oziroma opozicijskih hutujskih politikov, ki so bili vključeni na predhodno načrtno sestavljeno črno listo žrtev. Milice *Interahamwe* (*tisti, ki napadajo skupaj*) so vzpostavile cestne blokade okoli mesta Kigali, da bi onemogočile pobeg pripadnikov ciljne skupine genocida (Thompson 1999, 4; International Panel of Eminent Persons 1999, 14.20 tč., 14.22 tč.). Predsedniška straža je skupaj z milicami hutujskih ekstremističnih strank izvajala morilske pohode, ki so zgolj v prvem tednu terjali okoli 20 tisoč žrtev v mestu Kigali in njegovi okolici (Human Rights Watch 1994, 4).

Zaradi izbruha nasilja sta 8. aprila 1994 Francija in Belgija v Ruando poslali vojaške enote z namenom evakuacije svojih in drugih tujih državljanov (Des Forges 1999).

Dejanski genocid, s čimer mislimo sistematično in množično pobijanje izključno tutsijskega prebivalstva, se je začel 12. aprila 1994 (International Panel of Eminent Personalities 1999, 14.3 tč.). Masaker se je širil z izjemno hitrostjo in kmalu zajel tudi podeželje. Ključno vlogo v genocidu sta odigrala radijski postaji *Radio Rwanda* in *RTLMC*, ki sta širili genocidno propagando in sporočali, kdo so naslednje žrtve ter kje se skrivajo (International Panel of Eminent Persons, 14.34 tč.). Civilno prebivalstvo in civilni objekti so bili glavne tarče hutujskih morilcev. Številne cerkve, bolnišnice, univerze in šole so postale množična grobišča. Eden izmed večjih masakrov se je zgodil sredi meseca aprila 1994 v mestu Kibuye, ko so morilske milice obkrožile štadion, kjer si je pribežališče našlo okoli 5.000 Tutsijev, in so pobile vse do zadnjega (Amstutz 1999, 262).

7. aprila 1994, dan po sestrelitvi letala predsednika Habyarimana, so hutujski ekstremisti ubili predsednico vlade Aghato Uwilingiyimana, zmerno Hutujko, ter 10 belgijskih mirovnikov, ki so ji nudili zaščito. Belgijski mirovniki so v skladu z mandatom UNAMIR-ja, ki ni dovoljeval uporabe orožja, odložili orožje, napadalci pa so jih sprva mučili, nato pa ubili. Ogorčena Belgija se je odzvala z umikom svojih preostalih 450 vojakov iz Ruande, s tem pa zadala hud udarec misiji, saj so belgijski mirovniki tvorili jedro UNAMIR-ja (OXFAM 2004; Weissman 2004).

Po umiku belgijskega kontingenta je Varnostni svet OZN 21. aprila 1994 sprejel resolucijo 912, ki je zmanjšala misijo UNAMIR na zgolj 270 vojakov (Frontline: the triumph of evil; OXFAM 2004). Kot uradni razlog za zmanjšanje misije je bila navedena nezmožnost uspešnega izpolnjevanja mandata misije v zaostrenih varnostnih razmerah.

Dva tedna po sprejetju resolucije je Generalni sekretar OZN Boutros-Ghali predstavil Varnostnemu svetu poročilo opazovalne misije, ki je vsebovalo natančne opise grozot, ki so se odvijale v Ruandi, ter število žrtev ocenilo na 250 do 500 tisoč (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.25 tč.; United Nations 1999, 26).

Zaradi naraščajočega nasilja je Varnostni svet OZN 17. maja 1994 sprejel resolucijo 918, ki je za Ruando vzpostavila embargo na orožje in prinesla odločitev o povečanju misije UNAMIR na 5.500 vojakov (Frontline: the triumph of evil; International Panel of Eminent Persons 1999, 15.23 - 15.24 tč.). Zaradi spora glede plačila stroškov in opreme se le-ta pred koncem genocida žal ni udeleževala (Frontline: the triumph of evil).

22. junija 1994 je Varnostni svet OZN avtoriziral francosko intervencijo v skladu z VII. poglavjem UL OZN. V t.i. operaciji »Turquoise« je sodelovalo 2.500 francoskih vojakov, namen operacije pa je bila vzpostavitev »varne cone« v Ruandi, ki bo nudila varno pribežališče ogroženemu civilnemu prebivalstvu (Frontline: the triumph of evil; OXFAM 2004).

RPF se je hitro odzvala na dogajanje in že 7. aprila začela svoj pohod proti glavnemu ruandskemu mestu Kigaliju z namenom zaustavitve genocida (Thompson 1999, 4). S tem je državljanska vojna v Ruandi ponovno oživela. RPF je začela proti koncu aprila hitro napredovati, tako da je maja zasedla že večji del mesta Kigali. Ekstremistična hutujska vlada je pobegnila iz mesta, RPF pa je 18. julija razglasila konec vojne ter naslednji dan postavila novo vlado. Zmaga RPF je pomenila tudi konec genocida (International Panel of Eminent Personalities 1999, 14.32 – 14.33 tč.).

Natančno število žrtev genocida v Ruandi je težko določiti, ocene števila žrtev, ki jih je v zgolj 100 dneh terjal genocid, se gibljejo med 500 tisoč in 1 milijonom, najbolj splošno sprejeta ocena pa znaša 800 tisoč življenj (Weissman 2004; Gendercide Watch 1999; Peace Pledge Union Information; Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda 1996, 5. pogl.; UNHCR 2000, 245; The History Place 1999). Od tega naj bi se bilo približno 750 tisoč žrtev nanašalo na tutsijsko populacijo, okoli 50 tisoč žrtev pa na zmerne Hutuje, ki so nasprotovali genocidu (Gendercide 1999).

Begunska kriza, ki je izbruhnila kot posledica genocida in vojne, je terjala še dodatnih 100 tisoč življenj (OXFAM 2004). Po ocenah UNHCR je zaradi vojne in genocida več kot 2 milijona ruandskega prebivalstva pribežalo v sosednje države. Od tega jih je 1,2 milijona pribežalo v Zaire, 580.000 v Tanzanijo, 270.000 v Burundi in 10.000 v Ugando (UNHCR 2000, 246). Zaradi žeje, lakote in izčrpanosti so številni begunci umrli že na poti. Slabe razmere v begunskih kampih in onesnažena voda sta terjali še na tisoče življenj. Julija 1994 je izbruhnila kolera, ki je terjala povprečno 2.000 človeških življenj na dan, kar je najhitrejša stopnja umrljivosti, kar jih pomnijo humanitarne organizacije (OXFAM 2004).

3. VZROKI ZA GENOCID

3.1. Uradni rasizem, ki ga vzpostavi Belgija za časa kolonialne nadvlade

Ruandsko prebivalstvo se je že od nekdaj delilo na Hutuje, Tutsije in Twa, a je delitev temeljila bolj na funkcionalni osnovi kot na etnični. Hutuji so bili pretežno kmetovalci, Tutsiji živinorejci, pripadniki Twa pa so se ukvarjali z lončarstvom. Vsi so govorili enak jezik, imeli enako versko prepričanje in častili enega boga. Mešane zakonske zveze tudi niso bile redke (Peace Pledge Union Information).

Medsebojno harmonijo je prekinil evropski kolonializem, ki je uvedel umetno delitev ruandskega prebivalstva na 3 ljudstva. Belgija je v letih 1933-34 izvedla cenzus in uvedla sistem identifikacijskih kartic, ki so določale pripadnost posameznika Hutujem, Tutsijem ali Twa (Magnarella 2002, 26). Tutsiji so bili zaradi »bolj evropskega« izgleda obravnavani kot višja rasa, zaradi česar so bili deležni ugodnosti, kot so boljša izobrazba in dostop do vseh pomembnejših javnih položajev v državi (International Panel of Eminent Personalities 1999, 2.12 tč.). S tem je Belgija v državi vzpostavila nadvlado manjšinske tutsijske populacije nad večinskim hutujskim prebivalstvom in s svojim uradnim rasizmom zasadila seme hutujskega nacionalizma.

Sistem identifikacijskih kartic se je ohranil tudi po osamosvojitvi ruandske države in je v času genocida predstavljal ključno sredstvo hutujskih morilskih čet za identifikacijo svojih žrtev.

3.2. Ekonomska kriza v državi

Paul J. Magnarella (2002), profesor antropologije in izredni profesor prava in afriških študij na Univerzi v Floridi, je prepričan, da glavni vzrok za genocid v Ruandi leži v ekonomski krizi države. Kriza se je pojavila kot posledica drastičnega znižanja cen za kavo na svetovnih trgih, kar je močno zmanjšalo prihodke države, ter splošnega pomanjkanja zemlje in hrane, ki je bilo posledica velikega porasta ruandske populacije v 20. stoletju (Magnarella 2002, 34).

V sredini 19. stoletja je znašalo število ruandskega prebivalstva manj kot 2 milijona, do leta 1993 pa je preseglo 7,7 milijonov. Čeprav je populacija izredno hitro naraščala in se je 95 %

prebivalstva ukvarjalo s poljedelstvom, pa ni bilo zaznati nikakršnega napredka v količini pridelka. Suša, izčrpanost in erozija zemlje so bili dejavniki, ki so zavirali pridelovanje hrane. V 80. in 90. letih je državo zajela kriza, ljudje so trpeli za endemično lakoto.

Pomanjkanje hrane in zemlje je končalo medsebojno složnost med Hutuji in Tutsiji. Tutsiji so potrebovali pašnike za svojo živino, Hutuji pa zemljo za kmetovanje. Boj za zemljo je bil neizogiben.

Po hutujskem prevzemu oblasti v 60. letih se je na posestvih ubitih ali prebeglih Tutsijev naselilo hutujsko prebivalstvo. Politične elite so zaključile, da bi eliminacija tutsijskega prebivalstva predstavljala rešitev ruandske ekonomske krize, ki je nastala zaradi pomanjkanja hrane oziroma zemlje za pridelavo le-te.

Ko je prišlo do državljanske vojne z RPF, se je stanje ruandskega gospodarstva še poslabšalo. Na tisoče hutujskih poljedelcev s severnega dela Ruande je zbežalo s svojih domov v strahu pred vojsko RPF, zaradi česar je proizvodnja hrane še bolj upadla. Zaradi vojne je bila zaprta cesta do Mombase, ki je predstavljala glavno povezavo države z zunanjim svetom. Uničeno je bilo tudi tisto malo ruandske turistične industrije in s tem tretji vir prihodkov države od izmenjave s tujino.

Ruandska mladina se je znašla v brezupni situaciji, saj mnogi niso imeli ne zemlje, ne priložnosti za zaposlitev, s tem pa tudi ne možnosti za poroko in ustvarjanje družine. Na tisoče brezposelnih mladcev na robu preživetja je predstavljalo lahko tarčo za manipuliranje. Mnogi izmed njih so zaradi obljub o ekonomskih koristih brez večjih pomislekov sodelovali v morilskih enotah, ki so izvajale množične poboje nad Tutsiji (Magnarella 2002, 32).

3.3. Invazija Ruandske patriotske fronte (RPF) na Ruando 1990

Mednarodni panel eminentnih oseb, ki ga je leta 1998 ustanovila Organizacija afriške enotnosti z namenom, da bi raziskal dogajanje med genocidom v Ruandi, je v svojem poročilu zapisal: »Invazija RPF na Ruando leta 1990 je bila, poleg belgijske politike institucionalizacije etničnosti in zmage etničnih ekstremistov v zgodnjih 60. letih, eden izmed ključnih dogodkov v ruandski zgodovini« (International Panel of Eminent Personalities 1999,

6.2 tč.).

V 60. letih, ko so oblast v Ruandi prevzeli Hutuji, je na sto tisoče Tutsijev v strahu pred protitutsijskimi pogromi prebegnilo v sosednje države Ugando, Zaire, Burundi in Tanzanijo. Konec 80. let se je položaj begunskih Tutsijev v Ugandi, kjer nikoli niso bili pretirano zaželeni, še dodatno poslabšal in številni so začeli razmišljati o vrnitvi v domovino. Potomci izseljenih Tutsijev v Ugandi so se zato leta 1990 organizirali v Ruandsko patriotsko fronto (RPF), ki je oktobra istega leta začela invazijo na Ruando (Magnarella 2002, 26).

Invazija RPF na Ruando je sprožila državljansko vojno. S področij, ki jih je zasedla RPF, so Hutuji množično bežali s svojih domov in tako postali »begunci« znotraj lastne države. Ekstremistična hutujska vlada je na invazijo RPF odgovorila s povračilnimi ukrepi. Pojavile so se aretacije in prvi množični poboji Tutsijev (International Panel of Eminent Personalities 1999, 6.20 tč.). Sovražnost pa ni bila uperjena zgolj zoper begunske Tutsije, ki so v okviru RPF izvedli invazijo, temveč zoper vse Tutsije v državi (International Panel of Eminent Personalities 1999, 7.1 tč.).

Državo je preplavilo nasilje in ekstremistično vzdušje. Ruandska družba se je začela militarizirati. Ruandska vojska je v treh letih narasla iz zgolj nekaj tisoč na 40.000 tisoč vojakov. Leta 1992 je bilo za vojsko namenjenega že skoraj 70 % denarja iz državnega proračuna (International Panel of Eminent Personalities 1999, 7.27 tč.).

Mahmood Mamdani v svoji knjigi »Ko žrtve postanejo morilci« (*When Victims Become Killers*) trdi, da do invazije RPF in posledično genocida ne bi prišlo, če ne bi razmere v Ugandi prisilile begunske Tutsije, da se vrnejo v Ruando. Trditev utemeljuje z razlago, da se je invazija RPF zgodila v času, ko so se razmere zaradi notranje reforme za Tutsije v Ruandi dejansko izboljševale (Mamdani 2001, 159).

3.4 Sklep

Iskanje glavnega vzrok za rojstvo genocidne politike v Ruandi je kompleksna naloga. Strokovnjaki navajajo različne vzroke, ki pa so prav gotovo tesno povezani. Ključni povod za pojav »rasnega« sovraštva v Ruandi je prav gotovo deprivacija Hutujev, ki jo je vzpostavila

Belgija za časa svoje kolonialne nadvlade. Ko je prišlo do ekonomske krize v državi, tako ni bilo težko najti grešnega kozla, saj je bilo zoper Tutsije že tako nakopičenih ogromno negativnih čustev. Nasilje nad tutsijskim prebivalstvom je sprožilo val emigracij Tutsijev v sosednje države, pri čemer se je sprostilo njihovo ozemlje, ki so ga z veseljem naselili Hutuji. Hutujška vlada je začela kot rešitev za ekonomsko stisko v državi propagirati eliminacijo Tutsijev v skladu z logiko »manj Tutsijev, več zemlje za Hutuje«. Invazija RPF na Ruando oktobra 1990 pa je hutujški vladi zagotovila opravičilo za povračilne pogrome nad tutsijskim prebivalstvom in s tem izvrševanje svoje genocidne politike.

4. ODZIV MEDNARODNE SKUPNOSTI

OAU se je vpletla v Ruando še istega dne, kot je RPF izvedla invazijo. Organizacija do tedaj ni imela razvitega še nobenega mehanizma za krizni management, zato se je poslužila klasičnih metod, ki se uporabljajo v takšnih kriznih situacijah: zahtevala je prekinitev ognja, pogajanja in podpis mirovnega sporazuma (International Panel of Eminent Personalities 1999, 11.14 tč.).

Po podpisu mirovnega sporazuma marca 1991 je bila v okviru OUA z namenom nadzora nad implementacijo ustanovljena nevtralna vojaška opazovalna misija t.i. NMOG (Neutral Military Observer Group), ki jo je sestavljalo 50 opazovalcev iz afriških držav (Kühne 1995, 16). Zaradi nepripravljenosti za sodelovanje s strani vlade predsednika Habyarimana, ki je ves čas kršila dane zaobljube in oteževala delo opazovalcem OUA, je ponovni izbruh nasilja kaj kmalu končal premirje (International Panel of Eminent Personalities 1999, 11.25 tč.).

Z namenom umiritve situacije so se julija 1992 v Aruši, v Tanzaniji, zbrali predstavniki RPF, Ruande, člani opazovalne misije in predstavniki zahodnih sil Belgije, Francije, ZDA ter OZN. Sprejet je bil dogovor o prekinitvi ognja in začetku novih pogajanj. Pogajanja so se zaključila avgusta 1993 s podpisom končnega mirovnega sporazuma v Aruši (Des Forges 1999). Mirovni sporazum je bil na prvi pogled velik dosežek, a je imel malo možnosti za uresničitve. Velika omejitev sporazuma je bila, da se ni dotikal begunskega vprašanja, še manj pa kakršnihkoli ukrepov zoper izvajalce pogromov nad Tutsiji. Poleg tega je bilo očitno, da je ruandska vlada sporazum sprejela pod prisilo zaradi velikega pritiska in pozornosti s strani mednarodne skupnosti (glej International Panel of Eminent Personalities 1999, 11.27-11.31 tč.).

Po podpisu mirovnega sporazuma 1993 v Aruši sta tako OZN kot OAU želeli prevzeti nalogo nadzornika nad implementacijo sporazuma. Ker je Generalni sekretar OZN Boutros Ghali dal jasno vedeti, da članice Varnostnega sveta ne bodo financirale operacije, ki ne bo pod njihovim nadzorom in poveljstvom, in ker je tudi ruandska vlada sama vztrajala, da nalogo prevzeme OZN, je odgovornost za ohranjanje miru v regiji prevzela OZN (United Nations 2000; Des Forges 1999). Razširjena misija OUA, t.i. NMOG II, pa je bila integrirana v podporno misijo OZN za Ruando – UNAMIR (United Nations 2000; Kühne 1995, 16 in 26).

Ključni dejavnik, ki je vplival na delovanje OZN v zvezi z ruandskim vprašanjem, je bila neuspešna misija v Somaliji. Dva dni pred sprejemanjem resolucije o Ruandi v Varnostnem svetu OZN je ZDA pretresla novica o umoru osemnajstih ameriških mirovnikov v Somaliji (OXFAM 2004). Poleg tega je bilo takrat na terenu aktivnih že 16 misij OZN, kar je dodatno demotiviralo članice pri ustanavljanju še ene misije, ki bi pomenila dodatno finančno obremenitev. Razen Francije, ki je imela strateške interese v regiji zaradi svoje frankofonske povezave, ter Ruande, ki je postala nestalna članica Varnostnega sveta OZN z januarjem 1993, nobena druga članica ni bila pretirano zainteresirana za probleme neke majhne ekonomsko neperspektivne afriške države, kot je Ruanda (International Panel of Eminent Personalities 1999, 13.12-13.15 tč.).

Posebni poročevalec Komisije OZN za človekove pravice Waly Bacre Ndiaye je en teden po podpisu sporazuma v Aruši izdal poročilo o hudih kršitvah človekovih pravic v Ruandi in v njem opozoril na resno grožnjo realiziranja genocidne politike nad Tutsuji, kar dokazuje, da so bile članice OZN seznanjene z resnostjo situacije v Ruandi (United Nations 1999, 6), ko so se odločale o velikosti in mandatu misije za Ruando. Žal pa so Ndiayeva priporočila preprosto ignorirale, zaradi česar je bila misija za Ruando ustanovljena kot misija v okviru VI. poglavja UL OZN – opazovalna misija s prepovedjo uporabe orožja, razen v primeru samoobrambe (International Panel of Eminent Personalities 1999, 13.22 tč.).

Politična nezainteresiranost članic se je odražala tudi v dolgotrajnem procesu odločanja, saj je bilo potrebnih celih 8 tednov po podpisu mirovnega sporazuma, da so članice sprejele resolucijo o ustanovitvi misije za Ruando. Za dejanski vstop misije na ruandska tla sta bila potrebna še dodatna 2 meseca. Zaradi sporov glede financiranja misije in delitve stroškov pa člani misije niso nikoli prejeli ustrezne opreme in oskrbe (International Panel of Eminent Personalities 1999, 13.1 - 13.14 tč.).

Misija UNAMIR (*United Nations Assistance Mission for Rwanda*) je bila ustanovljena z resolucijo 872 Varnostnega sveta OZN dne 5. oktobra 1993. Mandat misije je zajemal:

- zagotovitev varnosti v mestu Kigali (orožja varno območje Kigalija - KWSA),
- nadzor nad spoštovanjem sporazuma o prekinitvi ognja,
- nadzor nad varnostnimi razmerami v zadnjem obdobju mandata tranzicijske vlade do volitev,
- pomoč pri razminiranju,

- preučitev kršitev mirovnega sporazuma v zvezi z integracijo oboroženih sil na zahtevo katerekoli strani v sporu,
- nadzor nad procesom vračanja ruandskih beguncev ter ponovne naselitve notranje razseljenih oseb,
- pomoč pri koordinaciji humanitarnih dejavnosti,
- poizvedba in poročanje o aktivnostih policije in vojske (Varnostni svet OZN 1993, 3 tč.).

Vodja misije, general Dallaire, si je takoj, ko se je soočil z realno situacijo na terenu, ki je bila precej resnejša od predvidene, prizadeval za večjo fleksibilnost v interpretiranju mandata misije, a so njegova prizadevanja vedno znova naletela na gluha ušesa nadrejenih, ki so mu ukazali naj svoj mandat interpretira strogo na najožji možni način (Burkhalter 1998; International Panel of Eminent Personalities 1999, 13.25 tč.).

Edini primer, da je OZN UNAMIR-ju dovolila delovanje izven pristojnosti mandata, predstavlja pomoč francoskim in belgijskim četam pri evakuiranju tujih državljanov iz Ruande. Ko so bila v igri življenja ruandskih državljanov, pa OZN ni dopustila nikakršnega odstopanja od omejitev mandata. Dvojni standard politike članic OZN do Ruande se je odražal tudi v dejstvu, kako hitro so evropske sile zbrale 1.500 vojakov za evakuacijo tujih državljanov iz Ruande, kako nezainteresirane pa so bile, ko je bilo treba prispevati čete za zaščito življenj ruandske populacije (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.8 tč.).

11. januarja 1994 je general Dallaire vojaškemu svetovalcu Generalnega sekretarja OZN poslal telegram z naslovom »Prošnja za zaščito ovaduha«, ki je generala seznanil s pomembnimi informacijami o načrtovanju genocida s strani ruandske vlade. Dallaire je v telegramu naznanil aktivno pripravljanje milic *Interahamwe*, katerih rekruti so sposobni ubiti do 1.000 ljudi v 20 minutah. Ovaduhu je bilo ukazano, naj pripravi seznam Tutsijev v Kigaliju, namen seznama pa je bila, po njegovem prepričanju, eliminacija tutsijskega prebivalstva. Ovaduh je Dallaira opozoril tudi na načrt hutujskih ekstremistov, da bi z umorom nekaj belgijskih vojakov povzročili umik celotnega belgijskega bataljona iz Ruande. Ovaduh je bil pripravljen UNAMIR-ju pokazati skrivališče orožja, v kolikor bi le-ta zagotovil zaščito njegovi družini. Dallaire je po opisu prejetih informacij v telegramu navedel namero o akciji UNAMIR-ja v roku 36 ur. Poleg tega je zahteval tudi zaščito in evakuacijo za ovaduha

in njegovo družino (Dallaire 1994; Frontline: the triumph of evil; United Nations 1999, 10; Burkhalter 1998). Dallaire je telegram označil kot »izredno nujno« in na koncu pripisal v francoščini »Peux ce que veux. Allons'y« (*Kjer je volja, je pot. Gremo.*) (Gourevitch 1998).

Na zahtevo Kofi Annana, takratnega vodje oddelka za peacekeeping v okviru OZN, je svoje mnenje in priporočila o verodostojnosti informacij iz Dallairovega telegrama podal tudi posebni poročevalec OZN za Ruando Booh-Booh, ki je izrazil popolno zaupanje v dobronamernost in resnicoljubnost Dallairovega ovaduha. Booh-Booh je poudaril, da ima ovaduh le še 24 do 48 ur časa do razdelitve orožja iz skrivališča, in zahteval priporočila o nadaljnjem delovanju (United Nations 1999, 11).

Iqbal Riza, pomočnik Generalnega sekretarja OZN, je zavrnil kakršnekoli pristojnosti izven uradnega mandata UNAMIR-ja in naročil generalu Dallairu in poročevalcu Booh-Boohu, naj ruandskega predsednika Habyarimana opozorita na v telegramu opisano dogajanje v Ruandi (International Panel of Eminent Personalities 1999, 13.32 tč.), ki predstavlja resno grožnjo mirovnemu procesu ter kršitev »orožja-varne« cone v mestu Kigali (Gourevitch 1998; Frontline: the triumph of evil). Ruandski predsednik je zanikal vedenje o anti-tutsijskem delovanju vojske in obljubil, da bo zadevo raziskal in UNAMIR-ju sporočil ugotovitve, a svoje obljube ni nikoli izpolnil (glej International Panel of Eminent Personalities 1999, 13.34 tč; United Nations 1999, 12). Dallairu je bilo naročeno, naj o informacijah obvesti tudi belgijske, francoske in ameriške veleposlanike v Ruandi. Novice o novih informacijah v zvezi z načrtovanjem iztrebitve Tutsijev v Ruandi pa ni nihče posređoval sekretariatu Varnostnega sveta OZN (Gourevitch 1998).

Osebjem OZN v Ruandi je še naprej opozarjalo Sekretariat na zaskrbljujoče oboroževanje in aktivnosti vojske, na poboje in vse večje etnične sovražnosti (International Panel of Eminent Personalities 1999, 13.35 tč.; United Nations 1999, 13). Booh-Booh je 2. februarja 1994 opozoril na zaostrovanje varnostnih razmer, na naraščajoče število nasilnih demonstracij, nočne bombne napade, poskuse umorov, politične in etnične poboje ter namero vojske, da bo oborožila svoje pripadnike (United Nations 1999, 13).

Ko je Varnostni svet OZN 17. februarja 1994 izrazil globoko skrb glede zaostrovanja situacije v Ruandi in zahteval, naj strani v sporu spoštujeta prepoved oboroževanja, je bilo hutujskim ekstremističnim voditeljem že popolnoma jasno, da gre le za prazne besede, ki ne bodo nikoli

prerasle v dejanja. Glede na to, da je Ruanda pred kratkim postala nestalna članica Varnostnega sveta OZN, je bil predsednik Habyarimana zelo dobro obveščen o razmerah v Varnostnem svetu in je bil tako prepričan, da do akcije OZN zaradi nasprotovanja ZDA ne bo nikoli prišlo (International Panel of Eminent Personalities 1999, 13.41 tč.).

Ko je Belgija zaradi krutega umora 10 belgijskih mirovnikov 14. aprila 1994 umaknila vse svoje vojake iz Ruande, so se sile UNAMIR-ja zmanjšale za tretjino. Dallairovi pozivi, naj belgijske vojake nadomestijo, niso bili uslišani. K temu je v veliki meri pripomogla prav Belgija, ki je ostale članice OZN prepričevala k umiku celotne misije z namenom, da bi omilila svojo sramoto zaradi nečastnega umika (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.9 tč.). Belgija je poudarjala, da je v kaotičnih ruandskih razmerah implementacija Aruškega sporazuma resno ogrožena in da krizna situacija v Ruandi ne omogoča izpolnjevanja mandata UNAMIR-ja, zaradi česar je najbolj smiselno suspendirati celotno misijo (glej United Nations 1999, 20).

Belgijsko lobiranje je privedlo do nove resolucije Varnostnega sveta OZN z dne 21. aprila 1994, ki je zmanjšala UNAMIR na zgolj 270 vojakov in omejila že tako ozek mandat misije (Human Rights Watch 1994, 12; United Nations 1999, 22). Kot razlog za zmanjšanje misije je Generalni sekretar OZN navedel nezmožnost izpolnjevanja mandata misije v zaostrenih varnostnih razmerah (Generalni sekretar OZN 1994a, 4 tč.). Odločitev pa je poslala pomembno sporočilo izvajalcem genocida, da lahko v miru dokončajo svoje delo.

Zaradi vse večje medijske pokritosti naraščajoče ruandske tragedije, predvsem objav medijev o množičnih valih beguncev, so bile članice Varnostnega sveta OZN prisiljene sprejeti novo odločitev o večji misiji z razširjenim mandatom. K tej odločitvi so v največji meri pripomogli predstavniki Češke, Nove Zelandije, Španije in Argentine, ki so vršili močen moralni pritisk na druge članice Varnostnega sveta. Po dolgotrajni razpravi 17. maja 1994 je Varnostni svet sprejel resolucijo 918, s katero je avtoriziral misijo UNAMIR II z 5.500 vojaki in razširjenim mandatom, ki je vključeval zaščito ogroženih brezdomcev, beguncev in civilnega prebivalstva ter zagotovitev varnosti in pomoči pri razdeljevanju humanitarne pomoči (Varnostni svet OZN 1994b, 3 in 5 tč.). Mandat UNAMIR II je za razliko od mandata prve misije dovoljeval uporabo orožja, v kolikor bi bilo to potrebno za izpolnitev ciljev misije (glej Human Rights Watch 1994, 13). Resolucija je vzpostavila tudi vojaški embargo za Ruando (Varnostni svet OZN 1994b, 13 tč.). Ker pa Varnostni svet ni sprejel časovnega razporeda za implementacijo

misije, je političen neinteres članic poskrbel, da niti en nov vojak OZN ni prispel v Ruando pred koncem genocida (The History Place 1999).

Zaradi zavlačevanja članic OZN pri zagotavljanju čet za misijo UNAMIR II je Generalni sekretar predlagal Varnostnemu svetu, naj preuči predlog Francije o francoski intervenciji v okviru VII. poglavja UL OZN. Kljub številnim pomislekom, zaradi vpletenosti Francije v ruandske dogodke, je Varnostni svet z resolucijo 939 avtoriziral francosko humanitarno intervencijo, katere uradni namen je bilo zagotavljanje varnosti in zaščita notranje razseljenih oseb, beguncev in civilnega prebivalstva do prihoda UNAMIR-ja II (United Nations 1999, 29 in 73; glej Varnostni svet OZN 1994c, 1-3 tč.). Podrobnejši opis francoske operacije je podan v nadaljevanju, v poglavju o francoski vpletenosti v ruandske dogodke.

Pomemben aspekt obravnavanja ruandskega vprašanja v OZN je bilo izogibanje označitvi hutujskega nasilja nad tutsijskem prebivalstvom v Ruandi za genocid. Varnostni svet je množične poboje obravnaval kot stranski produkt državljanske vojne in se še vedno najbolj zavzemal za zaustavitev ognja med RPF in ruandsko vlado. V kolikor bi bilo premirje res doseženo, bi le-to omogočilo nemoteno izvajanje hutujskega genocida nad Tutsiji (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.12 in 15.13 tč.).

Neuporaba termina genocid pa prav gotovo ni bila posledica pomanjkanja informacij. Nevladna organizacija *Human Rights Watch* in Ameriški komite za begunce sta konstantno obveščala in izdajala ažurirane podatke o razvoju dogodkov v Ruandi. *Human Rights Watch* je celo opozoril OZN, da ohranjanje miru ni cilj ruandskih oblasti in da je ohranjanje premirja med sprtima stranema povsem nerelevantno v razmerah, kjer vojska in policija izvajata množične poboje civilistov. Kljub temu je OZN togo vztrajala pri ohranjanju nevtralnosti UNAMIR-ja in se zato izogibala javnemu kritiziranju genocidne vlade (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.16-15.19 tč.).

Čeprav so nevladne mednarodne organizacije kot so *Human Rights Watch*, *Federation Internationale des Droits de l'Homme*, *Amnesty International*, *International Centre for Human Rights and Democratic Development*, *Oxfam UK* ter Generalni sekretar OZN in papež označili masakre v Ruandi za genocid, so se voditelji velesil še vedno otepali uporabe termina, ker se niso želeli obvezati k ukrepanju v skladu s Konvencijo o genocidu z leta 1948 (Human Rights Watch 1994, 11).

Drugi pomemben in nekonsistenten aspekt obravnavanja ruandskega vprašanja v OZN je predstavljala prisotnost in sodelovanje predstavnika ruandske vlade v Varnostnem svetu OZN ves čas odločanja o ukrepih glede Ruande (glej International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.24 tč.; Human Rights Watch 1994, 13; United Nations 1999, 50). Praviloma predstavniki držav ne smejo prisostvovati na sejah Varnostnega sveta, ko se odloča o konfliktu, v katerega je država vpletena (Human Rights Watch 1994, 13).

Neodvisna študija OZN pod vodstvom švedskega premiera Carlssona je dokazala, da je OZN ignorirala dokaze o načrtovanju genocida in ni ukrepala, ko se je genocid začel dejansko izvajati. Študija ostro kritizira vlogo Kofi Annana, takratnega vodje oddelka za peacekeeping operacije v okviru OZN, ker ni ustrezno ukrepal na opozorila o možnostih izbruha genocida, ki jih je pošiljal general Dallaire (BBC News 1999).

Rwanda News Agency je v svojem članku objavljenem na *Global Policy Forum* dne 2. julija 2007 okrivila generalnega sekretarja OZN Boutros-Ghalija, da je vedel, kaj se dogaja v Ruandi med genocidom, a je skupaj s francoskim predsednikom Mitterandom poskrbel, da informacije niso prišle do ostalih predstavnikov OZN. Britanska raziskovalka Linda Melvern trdi, da je Boutros-Ghali prejel več telegramov s strani poveljnika UNAMIR-ja, generala Dallaira, a je pred Varnostni svet OZN predložil prirejena poročila. Članice Varnostnega sveta OZN naj bi imele na razpolago tako skope informacije, da je Nova Zelandija iskala dejstva o dogajanju v Ruandi kar pri nevladni organizaciji *Human Rights Watch* (*Rwanda News Agency* 2007).

Neodvisna študija o delovanju OZN med genocidom v Ruandi leta 1994 povzema, da neuspeh OZN glede preprečitve oziroma zaustavitve genocida v Ruandi predstavlja neuspeh celotnega sistema OZN. Glavni dejavnik neuspešnega reševanja ruandske krize s strani OZN je predstavljalo pomanjkanje sredstev ter političnega interesa za dogodke v Ruandi in prisotnost OZN v še eni afriški državi. Delovanje OZN je bilo zaznamovano s pomanjkanjem politične volje držav članic za kakršnokoli ukrepanje, kaj šele odločno ukrepanje. To pomanjkanje politične volje je imelo učinek na ukrepe Sekretariata in odločanje v Varnostnem svetu OZN, odražalo pa se je tudi v ponavljajočih se težavah v zvezi z zagotovitvijo potrebnih čet za UNAMIR (United Nations 1999, 3).

Misija UNAMIR kot glavni element prisotnosti OZN v Ruandi je bila manjša, kot so jo narekovala priporočila s terena. Poleg tega je bil proces njene ustanovitve počasen, ko je bila enkrat ustanovljena, pa se je več čas spopadala z administrativnimi težavami. Primanjkovalo ji je dobro izurjenega vojaškega osebja in opreme. Mandat misije je bil ustanovljen na podlagi analize mirovnega procesa in ni bil razširjen navkljub konstantnim znakom, da je prvotni mandat misije postal povsem neprimeren v vse bolj zaostrujočih se razmerah (United Nations 1999, 32 - 42).

5. VLOGA TUJIH SIL V RUANDSKIH DOGODKIH

5.1. Belgija

Belgija je v veliki meri odgovorna za genezo genocidne politike med ruandskimi ekstremističnimi Hutuji. Za časa svoje kolonialne nadvlade je rigidno razdelila ruandsko ljudstvo na tri »etnijske«: Tutsije, Hutuje in pripadnike ljudstva Twa ter razdelitev formalno utrdila z uvedbo identifikacijskih kartic, ki so določale »etnično« pripadnost vsakega posameznika. Belgija je nato sistematično vzpostavila administrativno nadvlado Tutsijev nad hutujsko večino in s tem zasejala seme sovraštva depriviligiranih Hutujev do Tutsijev (glej Gendercide Watch 1999). Ko je sovraštvo do Tutsijev pod vlado hutujskega predsednika Habyarimana v 90. letih privedlo do organiziranja hutujskih radikalnih nacionalistov ter uresničevanja genocidne politike, so se prav »belgijske« identifikacijske kartice izkazale za ključno sredstvo hutujskih morilskih čet pri selekciji svojih žrtev.

Belgijci so se zaradi zgodovinske naveze z Ruando čutili še posebej dolžne prispevati k umiritvi razmer v Ruandi. Med ruandsko državljansko vojno je tako Belgija odigrala pomembno diplomatsko vlogo. Belgijski diplomati so si aktivno prizadevali za spoštovanje človekovih pravic v Ruandi in so pritiskali na ruandskega predsednika Habyarimana, naj sprejme koalicijsko vlado in resno dojema pogajanja v Aruši (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.43 tč.).

Belgija je odigrala pomembno vlogo tudi v okviru OZN. Belgijci so za UNAMIR prispevali največ vojakov med zahodnimi državami. V času, ko so okoliščine v Ruandi vse bolj nakazovale neizogibnost masakra, so se Belgijci v OZN prizadevali za večjo fleksibilnost delovanja in razširitev mandata UNAMIR-ja (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.44 tč.).

Belgijska politika do Ruande pa se je drastično spremenila po smrti 10 belgijskih mirovnikov, ki so jih pripadniki hutujskih morilskih milic ubili, ko so skušali zaščititi zmerno hutujsko predsednico vlade Aghato Uwilingiyimana. Belgija je odreagirala v skladu s pričakovanji hutujskih ekstremistov in iz Ruande umaknila celoten belgijski kontingent (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.48 tč.; Weissman 2004).

Zaradi nehumanitarne odločitve je na belgijsko vlado padla velika sramota. Belgija je želela breme krivde porazdeliti in je zato pričela izvajati aktivni pritisk na Varnostni svet OZN, naj umakne celotno misijo iz Ruande. Belgijsko lobiranje za evakuacijo preostalih mirovniških sil OZN se je odvijalo ravno v trenutku, ko je genocidno nasilje v Ruandi dosegalo najvišjo točko (Weissman 2004).

Na veliko tragedijo Ruande so Belgijci našli podpornika v ZDA. Clintonova administracija ni bila zainteresirana za še eno mirovno misijo na afriškem kontinentu, sploh ker je šlo za majhno afriško državo, ki jo večina Američanov ni zmožna niti najti na zemljevidu. ZDA so omilile belgijsko iniciativo in predlagale, da bi sicer številčno precej osiromašeno misijo vseeno pustili v Ruandi kot odraz pripravljenosti mednarodne skupnosti (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.42 tč.). Ameriški predlog o zdesetkanju števila mirovnikov v Ruandi na 270 vojakov je v Varnostnem svetu OZN, poleg Belgije in Francije, iz nepojasnjenih razlogov podprla tudi Velika Britanija. Rusija in Kitajska pa sta bili tako ali tako povsem nezainteresirani (Weissman 2004).

Po koncu genocida je belgijski senat ustanovil parlamentarno komisijo za preiskavo vpletenosti Belgije v ruandske dogodke. Komisija je svoje ugotovitve predstavila v poročilu decembra 1997 in v njem poudarila, da je bilo belgijsko sodelovanje v mirovniških aktivnostih UNAMIR-ja pomanjkljivo na več ravneh.

Prvič, sodelovanje belgijskih čet v UNAMIR-ju je predstavljalo odstopanje OZN od načela nevtralnosti, ki določa, da mirovne sile ne smejo vključevati čet sosednjih držav ali držav, ki jih vežejo posebne vezi s katero od strank v sporu.

Drugič, eden izmed temeljnih razlogov za belgijsko participacijo v mirovni misiji je bilo dejstvo, da je bilo v Ruandi zaradi nekdanje belgijske kolonialne nadvlade precej belgijskih državljanov. Le-to je okrnilo operacijske sposobnosti belgijske komponente UNAMIR-ja, saj so se belgijski mirovniki izogibali akcij, ki bi lahko rezultirale v povračilnih udarcih nad belgijskimi državljanji v Ruandi (Belgijski senat 1997, 3).

Največji odraz tega, da so bili belgijski državljanji v Ruandi prioriteta za Belgijo, predstavlja sodelovanje belgijskih mirovnikov pri evakuaciji tujih državljanov v okviru operacije »Amaryllis«. Belgijski vojaki so na ukaz matične države nemudoma zapustili pribežališča

ogroženih Ruandcev pod njihovim varstvom in odhiteli na pomoč svojim rojakom. Le-to je imelo smrtonosne posledice za okoli 2.500 Ruandcev, ki so pribežališče našli v šoli ETO v Kigaliju. Takoj, ko so Belgijci zapustili zaščiteno območje šole, so vanjo vdrli hutujski ekstremisti in pobili civiliste (Weissman 2004; Caplan 2004).

Tretjič, belgijska vlada je svoje sodelovanje v UNAMIR-ju utemeljevala na podlagi prepričanja, da je njeno sodelovanje zaželeno s strani obeh sprtih strani. V realnosti pa je v Ruandi vladalo, vsaj s strani hutujskih ekstremistov, izrazito anti-belgijsko razpoloženje, ki je bilo predvsem posledica odločitve Belgije, da zaradi kršitev človekovih pravic Ruandi ne bo dostavila municije ali ji nudila kakršnokoli drugo obliko vojaške pomoči.

Poleg tega je bilo sodelovanje Belgije v mirovni operaciji OZN pomanjkljivo v številnih pogledih. Belgijski mirovniki so bili večinoma nezadostno tehnično izurjeni, predvsem pa slabo oboroženi, na razpolago so imeli tudi premalo komunikacijske opreme (Belgijski senat 1997, 3).

Nadalje je belgijska parlamentarna komisija obsodila unilateralno odločitev Belgije o umiku celotne belgijske komponente UNAMIR-ja brez prejetja garancije, da jo bo nadomestil drug kontingent. In to kljub dobri obveščenosti o političnih usmrtitvah in sistematičnih masakrih nad tutsijskim prebivalstvom. Komisija je izrazila še večjo zgroženost nad belgijsko diplomatsko ofenzivo, katere namen je bil, predvsem iz psiholoških razlogov, doseči soglasje med ostalimi članicami Varnostnega sveta OZN o umiku celotne misije (Belgijski senat 1997, 11-12).

Žalostno je, da je država, ki si je v letih po invaziji RPF 1990 tako častno prizadevala za prekinitev ruandske državljanske vojne in zatem za ustanovitev misije UNAMIR ter razširitev njenega mandata, na koncu tako nečastno obrnila hrbet ruandskemu ljudstvu (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.50 tč.).

6. aprila 2000 je belgijski predsednik vlade Guy Verhofstadt na spominski slovesnosti v Kigaliju v čast 6. obletnice genocida prevzel odgovornost svoje države, se javno opravičil ruandskemu ljudstvu v imenu Belgije in ga prosil odpuščanja (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.52 tč.).

5.2. Francija

Po osamosvojitvi Ruande in hutujskemu prevzemu oblasti je Francija postala ruandski najbližji zahodni zaveznik, pri čemer je s tega mesta izpodrinila Belgijo. Državi sta sklenili številne dogovore tako na vojaškem kot tudi na civilnem področju, Francija pa je postala glavni ruandski posojilodajalec in dobavitelj orožja (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.12 tč.).

Po izbruhu ruandske državljanske vojne leta 1990 je Belgija zaradi kršitev človekovih pravic prekinila vsakršno vojaško pomoč ruandski vladi. Francija pa je, ravno obratno, razširila svojo vojaško vlogo v Ruandi (UNHCR 1994). Od leta 1990, ko je RPF izvedla invazijo na Ruando, pa do konca genocida je bila Francija najzvestejši vojaški, politični in diplomatski zaveznik ruandske vlade (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.4 tč.). V ozadju francosko – ruandske naveze pa ni bilo zgolj osebno prijateljstvo med francoskim predsednikom Mitterandom in ruandskim predsednikom Habyarimano, temveč predvsem prepričanje Francije, da je ohranjanje francoskega vpliva v Afriki bistvenega pomena za njeno mednarodno politično veljavo. Francija je zavezništvu z Ruando pripisovala še toliko večji pomen, ker je v njenih očeh predstavljalo prevlado nad belgijskim vplivom v Afriki (Des Forges 1999).

Ker je RPF izvedla svoj napad iz Ugande, ki je bila anglo-saksonska zaveznica, je Francija invazijo RPF na Ruando dojemala kot anglo-ameriški napad na francosko prisotnost in vpliv v Afriki. To je še bolj spodbudilo francosko pomoč in podporo ruandski vladi, katere motiv je bil izključno geopolitični – želja po ohranitvi francoskega vpliva na afriškem kontinentu (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.15 tč.).

Francija je takoj po začetku državljanske vojne v Ruando poslala 300 francoskih vojakov, po ofenzivi RPF pa je število francoskih vojakov na ruandskih tleh povečala na 680. Uradni namen prisotnosti francoske vojske v Ruandi je bila zaščita francoskih državljanov. V realnosti pa se je pokazalo, da je dejanski mandat francoske vojske precej odstopal od uradnega. *Arms Project* je opazil francoske vojake, ki so izvajali nadzor na nadzornih točkah na severu Kigalija. Enako kot ruandski vojaki so od mimoidočih civilistov zahtevali identifikacijo (UNHCR 1994). Poleg tega, naj bi francoski vojaki celo neposredno sodelovali v bojih zoper RPF (UNHCR 1994; Des Forges 1999).

Poleg bojnih čet je Francija v Ruando poslala tudi vojaške svetovalce, ki so bili zadolženi za urjenje ruandske vojske. Slednja oblika vojaške pomoči je bila v skladu s francosko-ruandskim dogovorom iz leta 1974, ki določa pomoč francoske vojske ruandski vladi v primeru vojne. Pričanja različnih virov pa kažejo, da je delovanje Francije tudi v tem primeru presegalo uradni mandat, saj naj bi francoski vojaški svetovalci dajali ruandski vojski taktične napotke v boju zoper RPF (UNHCR 1994).

Decembra 1993 so morali francoski vojaki v skladu z določili Aruškega mirovnega sporazuma zapustiti Ruando. Zaradi nezmožnosti nudenja neposredne vojaške pomoči so Francozi ruandski vladi nudili diskretno, a zelo aktivno politično podporo v okviru OZN, na diplomatskih srečanjih z drugimi vladami ter skozi javne izjave. Ves čas so poudarjali stališče, ki ga je zagovarjala ruandska vlada, in sicer, da so masakri posledica vojne z RPF (Des Forges 1999).

Francija je tudi po umiku francoske vojske iz Ruande po prihodu misije UNAMIR ohranila primarni vir informacij, s tem ko je francoska obveščevalna služba ostala v državi. Francoska prisotnost v Ruandi je tako državi omogočala dobro poznavanje razmer na terenu (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.53 tč.). Dokaz za le-to predstavlja operacija »Amaryllis«, v okviru katere je Francija 8. aprila 1994 v Ruando poslala 500 vojakov z namenom evakuacije okoli 1.500 ruandskih prebivalcev, predvsem tujih državljanov in nekaj sto Ruandcev, večinoma hutujskih politikov povezanih z Habyarimanovo družino (Des Forges 1999). Francija je bila pripravljena izvesti akcijo celo brez predhodne obvestitve OZN ali UNAMIR-ja, kar kaže na to, kako dobro se je zavedala nevarnosti, v kakršni bi se lahko znašli njeni državljani in ruandski prijatelji (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.56 tč.).

Čeprav so se francoske oblasti zavedale nevarnosti genocida že od samega začetka državljanske vojne med ruandsko vlado in RPF, so v strahu pred izgubo svojega zvestega afriškega zaveznika minimizirale kakršnekoli kritike zoper ruandsko vlado. Francozi so tako le opozarjali predsednika Habyarimana na masakre in druge resne kršitve človekovih pravic ter skušali, a zelo diskretno, pritisniti nanj, naj konča nasilje (Des Forges 1999).

Francija je bila tudi eden izmed glavnih dobaviteljev orožja Ruandi. Dobava francoskega orožja je potekala neposredno ali pa prek Egipta in JAR. S slednjim je Francija kršila

resolucijo OZN, ki prepoveduje trgovanje z orožjem z državo z apartheidno ureditvijo (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.28 tč.). Umazane podrobnosti francoskega oboroževanja Ruande so natančneje predstavljene v nadaljevanju, in sicer v poglavju Oboroževanje Ruande in RPF.

Zaradi vse večjega pritiska francoske javnosti, naj vlada stori kaj za zaustavitev genocida v Ruandi, ter zaradi vse odmevnejših ugibanj medijev o francoski odgovornosti in vpletenosti v ruandske dogodke je francoska vlada sredi meseca junija 1994 najavila pripravljenost za humanitarno intervencijo (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.59 tč.). Nenadna sprememba v francoski politiki do Ruande pa je pod pretvezo humanitarnega vzgiba skrivala še marsikatero cilje, ne tako zelo »humanitarne« narave.

OZN je, navkljub številnim pomislekom glede francoskih resničnih interesov za posredovanje, odobrila francosko operacijo »Turquoise«, katere uradni cilj je bil zaščita ogroženega civilnega prebivalstva (Des Forges 1999). OZN je zaradi spoznanja, da države-članice ne kažejo nobene pripravljenosti za prispevanje čet za misijo UNAMIR II, menila, da je vsakršna akcija boljša od nobene.

Analize so pokazale, da je francoska intervencija rešila življenja 10 do 15 tisoč Ruandcev, da pa je bila naloga francoske operacije tudi pomoč začasni ruandski vladi (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.68 tč.).

Francozi so v okviru operacije »Turquoise« na jugo-vzhodnem delu Ruande vzpostavili »varno cono«, kamor je pribežalo na sto tisoče notranje razseljenih oseb, predvsem Hutujev (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.67 tč.). V francoski »varni coni« so našli zavetišče tudi številni voditelji genocida in pripadniki morilskih milic ter ruandske vojske. Ker Francozi zaradi pritiska javnosti in medijev niso več želeli sodelovati v bojih zoper RPF, so genocidni vladi ponudili takšno, kompromisno obliko zaščite. Francozi so dopuščali ruandskim vojakom, da so se prosto gibali in prehajali »varno cono«. Niso jih razoroževali, temveč so jim celo nudili pomoč v obliki goriva, prevoza in zalog hrane (Des Forges 1999). Bivši ruandski vojski je bilo omogočeno celo nadaljnje prejemanje pošiljk orožja preko letališča v Gomi, ki se je nahajalo znotraj »varne cone«. Številne pošiljke so bile odpremljene prav s francosko nalepko (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.77 tč.).

Francoska operacija je kmalu postala tarča vse večjih kritik, ker Francozi niso hoteli aretirati nikogar izmed številnih voditeljev genocida, ki so si našli pribežališče v »varni conici«. Francoska vlada se je vztrajno izgovarjala, da ji mandat operacije ne daje teh pristojnosti in bi zato s tem kršila načelo nevtralnosti. Z namenom končanja kritik in preprečitve morebitne sramote, v kolikor bi nova ruandska vlada zahtevala izročitev zločincev, so Francozi spodbudili in organizirali evakuacijo tranzicijske vlade v Zaire. Ko je večina pomembnih voditeljev zapustila francosko »varno cono«, so Francozi zajeli manjše število morilcev, ki pa niso bili na pomembnejših vladnih položajih (Des Forges 1999; International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.73 tč).

Tudi potem, ko je RPF končala genocid in prevzela oblast v Ruandi, je Francija še naprej podpirala staro hutujsko oblast in vlado RPF obravnavala kot prehodno. V kolikor se je le dalo, je otežila vladanje nove ruandske vlade. Ko je EU ponudila skoraj 200 milijonov dolarjev pomoči za Ruando, je bila Francija tista, ki je z vetom zavlekla sprostitvev teh sredstev, pa še potem niso bila v celoti podeljena. Na konferenci v Haagu v septembru 1994 je francoski veleposlanik zapustil sejno sobo, ko je bil mikrofonski predan novemu ruandskemu predsedniku Bizumungu. Na novembrski tradicionalni franco-afriški vrh Ruanda namenoma ni bila povabljena, Zaire pa (International Panel of Eminent Personalities 1999, 15.82 tč.).

5.3. Združene države Amerike (ZDA)

Na politiko ZDA do Ruande je v veliki meri vplivala somalijska izkušnja. Ko je leta 1993 Ruanda prišla na agendo OZN, je ZDA ravno pretresala smrt 18 ameriških vojakov v okviru mirovne operacije OZN v Somaliji. Clintonova administracija zato ni bila navdušena nad ponovnim pošiljanjem ameriških vojakov na krizna območja v Afriki (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.33 tč.), svojo novo administrativno politiko do peacekeepinga in humanitarnih intervencij, ki je vsebovala številne omejitve za uporabo vojaške sile v takšnih kriznih situacijah, pa je 3. maja 1994 uzakonila s Predsedniško direktivo PDD 25. Direktiva določa 17 strogih kriterijev, ki morajo biti izpolnjeni za sodelovanje ZDA v mednarodnih mirovniških operacijah. Med njimi so med drugimi tudi vpliv na ameriške interese, sprejemljivo tveganje in stroški ter jasno opredeljen cilj in poveljstvo misije (Thompson 1999, 7).

Drugi pomembni dejavnik, ki je krojil ameriško politiko do Ruande, je bilo dejstvo, da so bile ZDA pred vrati volitev in so domače politične elite v ospredje postavljale domače zadeve pred mednarodnimi (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.46 tč.). Clintonova administracija predvsem ni želela tvegati ponovne zmage na bližajočih se volitvah in je zato svojo pozornost raje kot na Ruando preusmerila na Bosno, ki se je zdela manj tvegana operacija (Thompson 1999, 10).

Prizadevanja ZDA za prekinitev nasilja v Ruandi so bila predvsem diplomatske narave in osredotočena na zahteve po prekinitvi sovražnosti med ruandsko vlado in RPF, raje kot na zahteve po prekinitvi masakrov (Human Rights Watch 1994, 15). Sodelovanje ZDA v Aruškem pogajalskem procesu je bilo aktivno in ravno pritisk ZDA je v veliki meri pripomogel k zavezi predsednika Habyarimana, da bo začel uresničevati mirovni sporazum (Thompson 1999, 3).

ZDA niso nasprotovale zgolj sodelovanju ameriških vojakov v misiji za Ruando, temveč so zavračale kakršnokoli operacijo OZN. Razlog je bil preprost, nikakršna akcija OZN pomeni nikakršno tveganje za možne pritiske na ZDA z zahtevami po sodelovanju (Frontline: the triumph of evil). ZDA je uspela preprečiti ali vsaj zavleči celo minimalistične ukrepe, kot so zajetje hutujske radijske postaje ali zagotovitev ameriških oklepnih vozil za ruandsko misijo (Thompson 1999, 8). Predlog za utišanje radijske postaje RTLM, ki je širila sovražno propagando in sporočala ukaze in imena tistih, ki jih je potrebno eliminirati, je ZDA zavrnila, ker naj bi predstavljal kršenje ameriškega ustavnega načela o svobodi govora (Peace Pledge Union Information).

ZDA so si v okviru OZN prizadevale zoper uporabo termina »genocid« za poimenovanje dogodkov v Ruandi, da bi se izognile obveznosti intervencije po Konvenciji o genocidu 1948. Clintonova administracija je svoji predstavnici v OZN Albrightovi naročila, naj se izogiba terminu »genocid« in uporablja kvečjemu frazo »posamična dejanja genocida«. Ostale članice Varnostnega sveta OZN so prevzele ameriško poimenovanje, čeprav so se zavedale obstoja genocida v Ruandi (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.44 tč.).

Ko je Belgija po umoru 10 belgijskih mirovnikov umaknila vse svoje preostale vojake iz Ruande in začela znotraj OZN lobirati za umik celotne mirovne misije OZN, so ZDA podprle belgijsko iniciativo, a so jo nekoliko omilile s predlogom, da bi sicer številčno precej

osiromašeno misijo pustili v Kigaliju z namenom pokazati pripravljenost mednarodne skupnosti (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.42 tč.). Ameriški predlog je bil, navkljub močnemu nasprotovanju OAU in afriških držav, sprejet, s čimer se je misija UNAMIR zmanjšala na zgolj 270 vojakov, njen mandat pa omejil na mediacijo in humanitarno pomoč (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.42 tč.).

Ko je Varnostni svet OZN odločal o ustanovitvi razširjene misije za Ruando, so ZDA, tako kot tudi večina mednarodne skupnosti, pokazale nezainteresiranost in nepripravljenost (Human Rights Watch 1994, 15). Ko je Varnostni svet le odobril novo misijo UNAMIR II z 5.500 vojaki in razširjenim mandatom, so bila ravno prizadevanja ZDA tista, ki so v veliki meri prispevala k temu, da se misija ni realizirala.

Čeprav je predsednik Clinton skušal opravičiti ameriško neaktivnost s pomanjkanjem informacij o dejanskem stanju v Ruandi, so kasnejše raziskave razkrile, da Clintonova administracija ni bila zgolj dobro obveščena o masakrih, ki so se odvijali v Ruandi, temveč tudi o tem, da so bili le-ti skrbno načrtovani že vnaprej (Thompson 1999, 2).

Nevladne organizacije, kot je *Human Right Watch*, so opozarjale ameriški kongres in izvršno oblast na prve indikatorje nasilja v Ruandi, in sicer na: selektivne umore Tutsijev, formiranje oboroženih milic v okviru ekstremističnih političnih strank, sestavljanje seznama tutsijskih sovražnikov, oboroževanje in razdeljevanje orožja civilnemu prebivalstvu, spodbujanje anti-tutsijske propagande s strani državnega radia itd. (Des Forges 1999).

Na črni scenarij je 3 mesece pred genocidom opozorila tudi ameriška obveščevalna služba CIA, ki je v svoji študiji predvidela pol milijona žrtev v primeru ponovnega izbruha nasilja v Ruandi (Des Forges 2000).

O pobijanju tutsijskega prebivalstva s strani hutujskih ekstremistov je ameriške uradnike obveščalo tudi osebje ameriške ambasade v Ruandi ter Francozi in Belgijci, ki so imeli številne kontakte na terenu. Zaradi zavedanja o zaostrovanju varnostne situacije v Ruandi so ZDA z omenjenima državama 8. aprila 1994 sprovedle skupno akcijo za evakuacijo tujih državljanov iz Ruande (Des Forges 2000).

Tony Marley, vojaški svetovalec ameriškega zunanjega ministrstva, je potrdil, da so bile ZDA

seznanjene z vsebino Dallairovega telegrama z dne 11. januarja 1994: »ZDA so bile zagotovo seznanjene s telegramom, saj sem bil sam seznanjen z njim« (Frontline: the triumph of evil).

ZDA pa niso le vedele, kaj se dogaja v Ruandi, temveč so same odigrale pomembno vlogo v spodbujanju medplemenske vojne v Ruandi v okviru kampanje za izboljšanje lastnega vpliva na afriškem kontinentu (LeClerc 1998). Obstajajo številna ugibanja o ameriškemu podpiranju tutsijskih upornikov organiziranih v RPF posredno preko afriške zaveznice Ugande. Za časa državljanske vojne so namreč ZDA povečale svojo vojaško pomoč Ugandi, kar je ugandski vojski omogočilo, da je del povečanih zalog orožja in municije podelila vojakom RPF. Podrobnosti ameriške vpletenosti v ruandske dogodke pa še do danes niso znane, saj ZDA, kljub temu, da sta tako Francija kot Belgija v parlamentarnih študijah razkrili umazane podrobnosti svoje vpletenosti v ruandsko tragedijo, niso storile ničesar v smeri preučitve ameriške vloge v ruandskih dogodkih (Weissman 2004).

Ameriška politika ignorance se je spremenila šele po koncu državljanske vojne in genocida, in sicer s humanitarno pomočjo za begunce. Pripravljenost ZDA do ukrepanja glede begunske krize pa ni bila odraz spremembe v ameriški politiki zaradi moralne obveze, temveč odziv na vse večje pritiske javnosti. Ameriški mediji, predvsem CNN, so namreč začeli masovno poročati o valih na sto tisoče beguncev v Gomo, o problemih zaradi onesnaženosti vode in o izbruhu kolere. Ljudje preprosto niso mogli ostati hladnokrvni ob grozljivih slikah begunske tragedije in so začeli pritiskati na vlado, naj ukrepa. V roku 3-4 dni po ukazu Bele hiše so ameriške čete in zaloge sveže vode prispele v Gomo. Ameriški hitri odziv na humanitarno krizo v Gomi kaže, kako hitro lahko ameriška vojska reagira, če le obstaja politična volja (Frontline: the triumph of evil). Ameriška humanitarna pomoč za namen razrešitve begunske krize je znašala 28 milijonov dolarjev (Human Rights Watch 1994, 15).

6. OBOROŽEVANJE SPRTIH STRANI

Velikokrat je bilo slišati, da bi lahko mednarodna skupnost preprečila genocid v Ruandi, v kolikor bi se pravočasno odzvala z ustreznimi ukrepi (Alusala 2004, 137). Žal pa so velesile raje zalagale sprte strani s pošiljkami orožja, kot podprle prizadevanja za preprečitev in zaustavitev genocida v okviru OZN.

Dobave orožja s strani tujih sil ruandski vladi in uporniškim silam RPF so pomembno vplivale na razsežnosti števila civilnih žrtev in trpljenja. Čim je ena stran dobila več orožja ali bolj smrtonosno obliko orožja, že se je druga stran na vse pretrge trudila, da ne bi zaostajala (UNHCR 1994, 1).

Čeprav so določila Aruškega sporazuma vključevala tudi prepoved dobavljanja orožja in municije ter prepoved širjenja vojske, je bila Ruanda, glede na poročilo nevladne organizacije *Human Right Watch*, preplavljena z orožjem (Alusala 2004, 137-138). Na pretirano oboroževanje obeh strani v sporu s pomočjo tujih sil je v svojem poročilu »*Arming Rwanda – The Arms Trade and Human Rights Abuses in the Rwandan War*« (v nadaljevanju tudi »*Arms Project*«) z dne 1. januarja 1994 opozorila tudi Agencija OZN za begunce ter pozvala mednarodno skupnost, naj uvede vsaj enoletni moratorij na vojaško podporo in prodajo orožja katerikoli strani v ruandski vojni (UNHCR 1994, 3 in 20-23).

6.1. Oboroževanje ruandske vojske

Ruanda, ena izmed najrevnejših držav na svetu, je v treh letih po oktobru 1990 postala tretja največja uvoznica orožja na afriškem kontinentu (Melvern v Alusala 2004, 138). Ruandska vojska se je povečala iz 5.000 vojakov in 1.200 državnih policistov na okoli 30.000 državnih oboroženih sil (Africa Watch 1992).

Francija, Egipt in Južna Afrika so predstavljale primarni vir orožja za ruandsko vojsko, pri čemer je bila Francija največja dobaviteljica orožja ruandski vladi (UNHCR 1994, 2). Z nabavami orožja od Južno afriške republike je ruandska vlada kršila resolucijo 558 Varnostnega sveta OZN, ki prepoveduje uvoz orožja iz Južne Afrike. In sicer je uradna Ruanda nabavila vsaj za 5,9 milijonov dolarjev vredno pošiljko orožja od Južno afriške republike, kar dokazuje račun, do katerega se je dokopal Visoki komisar OZN za begunce

(glej UNHCR 1994, 2 in 9-10).

Belgija, ki je bila tradicionalno največji ruandski dobavitelj vojaške pomoči in urjenja, je ob začetku vojne v oktobru 1990 prekinila vsakršno vojaško pomoč Ruandi. Francija pa je, ravno nasprotno, razširila svojo vojaško pomoč in tako postala glavni vojaški zaveznik ruandske vojske. Francija je zalagala Ruando z orožjem in municijo ter ji nudila vojaško podporo v obliki vojaških svetovalcev. Francija je v Ruando poslala tudi francoske vojake, katerih uradna naloga je bila zaščita francoskih in drugih tujih državljanov (UNHCR 1994, 19), a so mnoge priče opozorile na neposredno sodelovanje francoske vojske v bojih zoper RPF (Des Forges 1999).

Colonel Luc Marchal, poveljnik belgijskega kontingenta UNAMIR-ja, je v številnih intervjujih potrdil, da je eno izmed treh letal, ki so pristala na kigalskem letališču z namenom evakuacije tujih državljanov, dostavilo pošiljko municije, ki jo je prevzela ruandska vojska (Des Forges 1999).

Organizacija *Human Rights Watch* je razkrila, da je francoska banka *Crédit Lyonnais* garantirala za 6 milijonov dolarjev vreden posel dobave orožja med ruandsko in egipčansko vlado. Ruandski minister za obrambo James Gasana je junija 1993 potrdil transakcijo (glej Alusala 2004, 138; UNHCR 1994, 2). Egipčanske oblasti so zagovarjale dobavo orožja, »češ da njihova politika ni spodbujanje nasilja, da pa kljub vsemu lahko zagotovijo orožje za obrambo napadenemu režimu« (UNHCR 1994, 20).

Študija organizacije *Human Rights Watch* je nadalje ugotovila, da je francoska vlada v maju in juniju 1994 dostavila 5 pošiljk orožja za ruandsko vojsko preko letališča v Gomi, ki se nahaja v sosednji državi Zaire (Des Forges 1999; Human Rights Watch 1995). Le-te predstavljajo kršitev embarga na prodajo orožja Ruandi, ki ga je 17. maja 1994 vzpostavila OZN (Human Rights Watch 1995).

Francoska časnika *Le Monde* in *Le Figaro* sta razkrila, da je Francija dobavljala orožje ruandski vladi še vsaj mesec po začetku množičnih pobojev. Bernard Debre, minister za časa vlade Eduarda Balladura, je aprila 1998 priznal francoske dobave orožja ruandski vladi »še kakšnih pet, osem dni, mogoče deset dni po začetku masakrov..., ker se niso takoj zavedali, kaj se dogaja« (LeClerc 1998, 2).

Francoski časnik *Le Figaro* je nadalje 31. marca 1998 poročal, da je Francija dobavila rakete, ki so bile uporabljene v sestrelitvi Habyarimanovega letala. Šlo naj bi za rakete ruske izdelave, t.i. SAM-16 Gimlets, ki jih je francoska vojska zasegla v Iraku med zalivsko vojno. Časnik kot vir informacij navaja dva upokojena francoska častnika, ki sta sodelovala v ruandskih dogodkih. *Le Figaro* ni navedel njunih imen, a je navedel, da sta oba pripravljena pričati pred komisijo (LeClerc 1998, 2-3). Obrambni minister Debre se je strinjal, da gre za rakete, ki so bila zasežene v Iraku, a je skušal krivdo prevaliti na ZDA, češ da so one zasegle omenjene rakete med zalivsko vojno in so jih nato dostavile Tutsijem v Ugandi (LeClerc 1998, 3; Alusala 2004, 139).

Omenjena serija člankov revije *Le Figaro* je spodbudila Komite za obrambo v okviru francoskega Državnega zbora, da je 3. marca 1998 ustanovil Parlamentarno komisijo za študijo vpletenosti Francije v ruandske dogodke v letih 1990-1994 (LeClerc 1998, 1; BBC News 1998). Preiskovalna komisija je zatrdila, da po 8. aprilu 1994 Francija uradno ni poslala v Ruando nobene pošiljke orožja več, a je pustila odprto možnost, da je Francija orožje dobavljala po drugih neuradnih in nezakonitih poteh (Des Forges 1999).

Francija je svojo vojaško podporo Habyarimanovemu režimu opravičevala z dejstvom, da je bila uradna ruandska vlada napadena s strani uporniških sil RPF s podporo ugandske vlade. Takratni francoski predsednik Balladur je v zaslišanju pred parlamentarno komisijo obtožil ZDA, da so le-te urile tutsijske uporniške sile, ki so napadle in ovrgle uradno hutujsko oblast v Ruandi. Takratni obrambni minister je poudaril: »Vsi pozabljajo, da je Francija podpirala eno stran, Američani pa drugo, s tem ko so oboroževali Tutsije v Ugandi« (LeClerc 1998, 2).

Belgija je bila edina vojaška dobaviteljica ruandske vlade, ki je svojo vojaško pomoč pogojevala s spoštovanjem človekovih pravic, mirovnimi pogajanjmi in demokratizacijo. V skladu z belgijsko zakonodajo, ki določa prepoved prodaje ali donacije orožja ter druge smrtonosne vojaške opreme državi v vojni, je Belgija takoj po izbruhu sovražnosti prenehala z dobavami orožja Ruandi (UNHCR 1994, 19). Belgijski veleposlanik je oktobra 1993 ruandsko vlado opozoril na nesprejemljivo naravo kršitev človekovih pravic, uradna Belgija pa je oznanila, da so dobave orožja Ruandi suspendirane in da ne bo poslala nobenih dodatnih belgijskih čet (Africa Watch 1992). Je pa Belgija ruandski vladi zagotovila še za 88 milijonov belgijskih frankov vojaške pomoči v obliki urjenja ruandske vojske, komandnih enot in medicinskega osebja ter pošiljko vojaških uniform in škornjev (UNHCR 1994, 19).

6.2. Oboroževanje RPF

Večina orožja, ki ga je RPF uporabila v invaziji, je prihajalo neposredno iz zalog ugandske nacionalne obrambne vojske, t.i. NRA (*National Resistance Army*), preostalo orožje pa je RPF zasegla ruandski vojski tekom državljanske vojne (UNHCR 1994, 4 in 11). RPF je dobivala precejšno mero sredstev za nabavo orožja iz naslova prostovoljnih prispevkov tutsijskih beguncev po svetu, predvsem iz Severne Amerike in Evrope (UNHCR 1994, 13).

Uganda in njena obrambna vojska NRA sta predstavljali glavni vir orožja, municije in drugih vojaških potrebščin za RPF. Čeprav uradni predstavniki tako RPF kot Ugande vztrajno zanikajo kakršnokoli vojaško pomoč Ugande RPF (UNHCR 1994, 2), obstajajo številni dokazi, ki kažejo ravno nasprotno. Za ugandsko vojaško podporo pa se je skrivala ugandska zaveznica ZDA, ki je v ruandski krizi videla priložnost za povečanje lastnega vpliva na afriškem kontinentu (glej LeClerc 1998).

Tutsijski uporniki, ki so se organizirali v RPF in so leta 1990 izvedli invazijo na Ruando, so bila povečini bivši pripadniki NRA. Številni tutsijski begunci, ki so v Ugando pribežali v strahu pred nasiljem hutujske ruandske oblasti, so bili zatirani pod oblastjo ugandskega predsednika Oboteja. Ko je leta 1981 ugandski minister za obrambo Museveni organiziral skupino vojaških podpornikov, da bi ovrigel tedanjo ugandsko oblast, so se mu tutsijski begunci pridružili v upanju na boljšo prihodnost. Po petletni državljanski vojni je oblast v Ugandi prevzel Museveni, svojo vojsko pa je reorganiziral v NRA. Približno dve leti po zmagi so začeli tutsijski begunci znotraj NRA načrtovati svojo invazijo na Ruando. Oba voditelja RPF, tako Rwigyema kot Kagame, sta bila pripadnika NRA vse od začetka njenega obstoja (glej UNHCR 1994, 4).

Ko je oktobra 1990 RPF pod vodstvom generala Rwigyema izvedla invazijo na Ruando, so vsaj polovico od 7.000 vojakov RPF predstavljali vojaki NRA. Ugandski vladni predstavniki trdijo, da je bil general Rwigyema izločen iz NRA z odločbo Ugandskega nacionalnega obrambnega sveta že pred invazijo, tako da so on in ostali voditelji RPF delovali povsem na svojo roko in neodvisno od NRA.

Ker je general Rwigyema umrl na drugi dan invazije, je njegovo mesto novembra prevzel general Kagame, ki je bil za časa Rwigyemeve smrti ravno na vojaškem urjenju v ZDA.

Datum njegove resignacije oziroma dezertacije s položaja znotraj NRA ni znan (UNHCR 1994, 4).

Ugandski uradniki trdijo, da so na dan invazije označili vse vojake NRA, ki so sodelovali v napadu RPF na Ruando, za dezerterje in s tem za kršilce zakona. Kljub obsodbi pa so se lahko vojaki in voditelji RPF prosto gibali po ugandskem ozemlju, ugandske oblasti pa so jih prej toplo sprejele kot aretirale (UNHCR 1994, 12).

Čeprav ni nobenega dokaza, da bi čete NRA, ki so ostale pod ugandskim poveljstvom, kadarkoli neposredno sodelovale v bojih ali vstopile na ruandsko ozemlje, pa je *Arms Project* opozoril na visoko stopnjo povezave med NRA in RPF. Če ne drugega, so ugandske oblasti dopustile, da so njihovi bivši vojaki organizirali in izvršili invazijo na drugo suvereno državo z ugandskim orožjem (UNHCR 1994, 12-13).

7. PREMIKI V ZAVESTI MEDNARODNE SKUPNOSTI IN V MEDNARODNEM PRAVU

Vojaške intervencije ene ali več držav v tretjo državo so že od nekdanj burile duhove v mednarodni skupnosti, saj predstavljajo kršitev njenih številnih temeljnih norm, in sicer načela državne suverenosti, načela notranje jurisdikcije, načela nevmešavanja, načela miroljubnega reševanja sporov, načela neuporabe sile in načela samoodločbe (Lepard 2002). Načelo državne suverenosti predstavlja temeljno načelo urejanja meddržavnih odnosov vse od Vestfalske pogodbe 1648 dalje, pri čemer državna suverenost zajema notranjo in zunanjo suverenost. Notranja suverenost je pravica države do izvajanja najvišje oblasti na lastnem ozemlju in nad lastnim ljudstvom, zunanja suverenost pa državi nalaga obveznost priznavanja in spoštovanja suverenosti drugih držav v mednarodni skupnosti. Omenjena načela so zapisana tudi v UL OZN. Člen 2(1) določa suvereno enakost vseh držav. Člen 2(7) prepoveduje vmešavanje v notranje zadeve katerekoli države, z izjemo prisilnih ukrepov s strani Varnostnega sveta v skladu z VII. poglavjem listine. Člen 2(4) navaja prepoved grožnje s silo in uporabe sile v medsebojnih odnosih. UL OZN istočasno promovira prijateljske odnose med državami na temeljih spoštovanja načela enakosti in samoodločbe narodov (Ustanovna listina OZN 1945).

Države so se bale izkoriščanja doktrine humanitarne intervencije s strani posredujočih držav, saj so skozi zgodovino številne intervencije pod krinko humanitarnega značaja služile predvsem geopolitičnim interesom intervenujočih držav in ne interesom lokalnega civilnega prebivalstva.

Odnos mednarodne skupnosti do intervencij z namenom zaščite prebivalstva pa je doživel občutno spremembo v 90. letih. Konec 90. let je postalo splošno sprejeto načelo, da je intervencija z namenom zaščite ljudi, ki v izrednih primerih vključuje tudi vojaško posredovanje, upravičena, ko gre za hude kršitve človekovih pravic, ki jih država ni zmožna ali ni pripravljena preprečiti oziroma je sama kršiteljica. K spremembi v zavesti mednarodne skupnosti je v veliki meri prispeval pritisk svetovne javnosti, ki je bila pretresena zaradi hudih kršitev človekovih pravic v Somaliji, Ruandi ter Bosni in Hercegovini.

Čeprav je vsaka humanitarna intervencija v zgodovini dvignila veliko prahu, pa je neuspešno posredovanje v ruandski krizi predstavljalo ključni mejnik, ki je privedel mednarodno

skupnost do spoznanja, da so človekove pravice mednarodna skrb in nad načelom suverenosti države ter da hude kršitve človekovih pravic terjajo od mednarodne skupnosti moralno obvezo posredovanja.

K takšnemu preobratu v dojemanju mednarodne skupnosti, katere narava je več stoletij temeljila ravno na načelu državne suverenosti in nedotakljivosti, je v veliki meri prispeval vse večji pomen mednarodnopravnih standardov glede človekovih pravic, katerih razvoj je pomembno vplival na spremembe v normah in pričakovanjih glede vedenja držav. Že UL OZN iz leta 1945 je med temeljne cilje organizacije vključila razvoj in spodbujanje človekovih pravic in svoboščin brez diskriminacije glede na raso, spol, versko prepričanje ali jezik. Na več mestih v UL OZN so človekove pravice omenjene tudi med nalogami mednarodnega sodelovanja. Z Univerzalno deklaracijo o človekovih pravicah, ki je bila sprejeta leta 1948, je bila določena poglobljena vsebina, ki je konkretizirala določbe o človekovih pravicah iz UL OZN. Pozneje je bilo sprejetih več mednarodnih pogodb in drugih mednarodnopravnih aktov, ki so nadalje razvili vsebino človekovih pravic in postopke za njihovo uveljavljanje. Med njimi sta posebno pomembna Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah in Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, ki skupaj z Univerzalno deklaracijo sestavljata Listino človekovih pravic (*Bill of Rights*), ki je danes temelj mednarodnopravnega varstva človekovih pravic (Türk 2007, 138). Ostale temeljne mejnike v razvoju človekovih pravic predstavljajo še Ženevske konvencije in dodatna protokola glede mednarodnega humanitarnega prava v oboroženih konfliktih, Konvencija o preprečevanju in kaznovanju genocida 1948 ter sprejem Statuta Mednarodnega kazenskega sodišča v letu 1998.

Razvoj mednarodnih norm so spremljale ustanovitve številnih mednarodnih institucij in nevladnih organizacij z namenom nadzora in promocije spoštovanja človekovih pravic in implementacije mednarodnega humanitarnega prava. V 90. letih je spoštovanje človekovih pravic postalo eno izmed temeljnih meril za ocenjevanje vedenja posameznih držav ter eden izmed pogojev za pridobitev članstva v številnih mednarodnih organizacijah.

Ko se je po koncu hladne vojne narava konfliktov drastično spremenila in so meddržavne oborožene spopade zamenjali vse pogostejši notranji konflikti, število civilnih žrtev pa se je drastično povečalo, se je OZN znašla na precepu: kako zagotoviti spoštovanje svojega temeljnega načela državne suverenosti in obenem izpolnjevati svoj temeljni cilj – ohranitev

miru in varnosti ob sočasnem zagotavljanju interesov in blaginje ljudi. Ker OZN ne more izpodbijati temeljnega načela državne suverenosti, ki je vsebovan v UL organizacije in so ga vse države-članice prostovoljno sprejele kot pogoj za članstvo v organizaciji, je najboljšo rešitev predstavljala rekonceptualizacija državne suverenosti. Načelo državne suverenosti tako še vedno ostaja temeljno načelo v mednarodnih odnosih, spremenilo pa se je razumevanje koncepta. Suverenost se dandanes ne dojema več le kot pravica, temveč predvsem kot obveznost držav. Državne oblasti so odgovorne za zaščito varnosti in življenj svojih državljanov ter za promocijo njihove blaginje. Odgovornost državne oblasti se nanaša tako na odgovornost do svojega ljudstva kot do mednarodne skupnosti preko OZN. Nov koncept državne suverenosti vsebuje tudi načelo, da so državni akterji odgovorni za svoja dejanja (ICISS 2001, 13). V skladu s slednjim je OZN novembra 1994 ustanovila Mednarodno kazensko sodišče za Ruando z namenom pregona oseb, ki so bile odgovorne za dejanja genocida in drugih zločinov zoper človeštvo med ruandsko državljansko vojno (Frontline: the triumph of evil).

Generalni sekretar OZN je v svojem otvoritvenem govoru na seji Generalne skupščine septembra 1999 opozoril na razvijajočo se normo humanitarne intervencije: »Države, temelječe na kriminalnem vedenju, se morajo zavedati, da državne meje ne predstavljajo absolutne zaščite... in da se množično in sistematično kršenje človekovih pravic - ne glede na to kje se zgodi – ne bo dopuščalo« (Weiss 2000). Svojo podporo konceptu humanitarne intervencije pod okriljem OZN je Generalni sekretar Kofi Annan izrazil tudi v svojem »milenijskem« poročilu (*Millenium Report*). Humanitarna intervencija je bila tudi ena izmed glavnih tem milenijskega vrha Generalne skupščine (Lepard 2002). Na obeh omenjenih vrhah Generalne skupščine je Generalni sekretar mednarodno skupnost pozval in opozoril, da je potrebno najti konsenz glede vzvodov in smernic za humanitarno intervencijo.

Na poziv Generalnega sekretarja se je odzvala kanadska vlada, ki je podprla študijo o pravici do humanitarne intervencije v drugo suvereno državo, ko gre za vprašanje kršenja človekovih pravic. Septembra 2000 je bila ustanovljena Mednarodna komisija za intervencijo in suverenost države (*International Commission on Intervention and State Sovereignty*). Poročilo komisije, ki je bilo izdano decembra 2001, je razpravo o humanitarni intervenciji postavilo na povsem nove temelje.

Najpomembnejši prispevek Mednarodne komisije je rekonceptualizacija koncepta »pravice

do intervencije« v »odgovornost zaščite« (*responsibility to protect*). Taka konceptualizacija pozornost preusmerja iz uporabe sile na žrtve konflikta, potrebne tuje zaščite (ICISS 2001, 17-18; Evans 2007). V ospredju tako ni več vprašanje, ali imajo druge države pravico intervenirati v tretjo državo, temveč odgovornost vsake posamezne države kot tudi celotne mednarodne skupnosti, da zaščiti prebivalstvo pred hudimi kršitvami človekovih pravic, kot so genocid, etnično čiščenje in množični poboji.

Temeljno načelo »odgovornosti zaščite« je, da državna suverenost vsebuje dolžnost in primarno odgovornost za zaščito lastnega ljudstva. Tradicionalno je bila skrb za človekove pravice obravnavana kot pravica suverene države, poročilo Mednarodne komisije pa poudarja, da se v primerih, ko država ni zmožna ali pripravljena zaščititi lastnega prebivalstva, ali je celo sama vir grožnje, odgovornost zaščite prebivalstva prevali na mednarodno skupnost (Evans 2007, glej ICISS 2001). Takšni primeri zajemajo hude kršitve človekovih pravic, ki nastopijo kot posledica notranje vojne, upora, zatiranja ali propada države (ICISS 2001, 17; Evans 2007).

Mednarodna komisija je razširila pojem intervencije, pri čemer je »odgovornost reakcije« (*responsibility to react*) v obliki vojaške intervencije le ena od možnih oblik izvrševanja »odgovornosti zaščite«. »Odgovornost zaščite« obsega tri vrste odgovornosti, in sicer odgovornost preventive (*responsibility to prevent*), odgovornost reakcije (*responsibility to react*) in odgovornost obnove (*responsibility to rebuild*) (Evans 2007, glej ICISS 2001). Odgovornost preprečitve oboroženih spopadov ali drugih konfliktov, ki predstavljajo grožnjo prebivalstvu, je primarna odgovornost, ki sega od dolgoročne razvojne pomoči do kratkoročnih političnih, diplomatskih in ekonomskih ukrepov. V kolikor preventiva ne uspe, nastopi odgovornost reakcije na razmere, ki povzročajo trpljenje, pri čemer ima mednarodna skupnost na voljo prisilna sredstva, ki segajo od sankcij in mednarodnega pregona do vojaške intervencije. Po vojaški intervenciji nastopi odgovornost obnove, katere naloga je zagotoviti razmere, v katerih prvotni vzvod za konflikt ne bi ponovno oživel (glej ICISS 2001, 19 – 45).

Mednarodna komisija je nadalje določila smernice za najbolj ekstremno obliko prisilne reakcije, t.j. za vojaško intervencijo. Komisija poudarja, da morajo biti pred uporabo vojaške intervencije izrabljene vse druge milejše oblike prisilnih sredstev. Najpomembnejši kriterij za vojaško intervencijo je legitimnost, pri čemer Mednarodna komisija kot temeljno telo za avtorizacijo in s tem zagotavljanje legitimnosti vojaški intervenciji določa Varnostni svet

OZN. Varnostni svet mora obravnavati vsako zahtevo za avtorizacijo intervencije za zaščito človeških življenj, pri čemer si mora prizadevati za ustrezno verifikacijo dejstev oziroma razmer na terenu, da ugotovi upravičenost intervencije. Mednarodna komisija opozarja na problematično proceduro odločanja v Varnostnem svetu in priporoča prakso vzdržanja od uporabe veta s strani stalnih članic Varnostnega sveta pri odločanju o avtorizaciji vojaške intervencije za zaščito človeških življenj, ki uživa večinsko podporo in ko niso vpleteni njihovi vitalni interesi. V primeru blokiranosti Varnostnega sveta Komisija predlaga dve opciji: zadeva se preda v obravnavo Generalni skupščini v skladu s proceduro »Združeni za mir«, ali pa nastopi akcija s strani regionalnih organizacij s predhodno odobritvijo Varnostnega sveta ali Generalne skupščine OZN (glej ICISS, 47 – 55).

Vojaška intervencija je upravičena v primerih, ko se odvijajo ali obstajajo utemeljeni sumi, da se bodo zgodile resne in nepopravljive kršitve človekovih pravic, kot so:

- a) množične dejanske ali predvidene izgube človeških življenj, ki so posledica namernega delovanja, ignorance ali nesposobnosti države za ukrepanje oziroma propada državnega sistema, ne glede na genocidno ali negenocidno motiviranost pobojev,
- b) obsežno dejansko ali predvideno etnično čiščenje, ki se odraža v obliki pobijanja, prisilnega izгона, teroriziranja ali posiljevanja (ICISS 2001, 32).

Varnostni svet mora pri odločanju o odobritvi vojaške intervencije upoštevati 4 kriterije:

- pravi namen: Primarni namen intervencije, ne glede na druge interese posredujočih držav, mora biti zaustavitev ali preprečitev človeškega trpljenja. Pravi namen je najbolj zadovoljivo dosežen, ko gre za multilateralne operacije s podporo regionalnih akterjev in žrtev.
- zadnje sredstvo: Vojaška intervencija je upravičena le, kadar so predhodno izčrpana že vsa druga nevojaška sredstva in če obstaja razumna podlaga za prepričanje, da manj nasilna sredstva ne bi imela zadovoljivega učinka.
- sorazmernost sredstev: Obseg, trajanje in intenzivnost vojaške intervencije mora biti najmanjša nujna za uresničitev cilja zaščite ogroženega prebivalstva.
- razumna pričakovanja: Obstajati mora razumna verjetnost uspeha, da bo intervencija zaustavila oziroma preprečila kršenje človekovih pravic in trpljenje ljudi, pri čemer posledice intervencije ne smejo biti slabše od posledic nedelovanja (ICISS 2001, 35 - 37).

Načelo »odgovornosti zaščite« je bilo prvič resno zaobjeto v doktrini Afriške Unije, ki je, v nasprotju s svojo predhodnico – Organizacijo afriške enotnosti (OAU), v osredje delovanja organizacije v primerih hudih notranjih kršitev človekovih pravic postavila načelo »ne-brezbrižnosti« in ne več načelo »ne-intervencije« (Evans 2007).

Načelo »odgovornosti zaščite« so prevzeli številni dokumenti in poročila v okviru OZN. Visoki panel za grožnje, izzive in spremembe, ki ga je leta 2003 ustanovil Generalni sekretar OZN Kofi Annan, je v svojem poročilu z naslovom Naša skupna odgovornost (*Our shared responsibility*) v okviru nove vizije o kolektivni varnosti in vlogi OZN v 21. stoletju pozdravil razvijajočo se normo o obstoju kolektivne odgovornosti mednarodne skupnosti za zaščito prebivalstva pred genocidom, drugimi oblikami množičnih ubojev, etničnim čiščenjem ali drugimi resnimi kršitvami humanitarnega prava, ki jih suverene vlade niso zmožne ali pa jih ne želijo preprečiti (High-level Panel on Threats, Challenges and Change 2004, 203 tč.).

Generalni sekretar Kofi Annan je v svojem poročilu *In Larger Freedom* izrazil močno podporo razvijajoči se normi »odgovornosti zaščite«, kot izhaja iz poročila Mednarodne komisije za državno suverenost in humanitarno intervencijo ter poročila Visokega panela za grožnje, izzive in spremembe: »Verjamem, da moramo sprejeti odgovornost zaščite in, v kolikor potrebno, ukrepati v skladu z njo« (Annan 2005, 135 tč.).

Prvo kodifikacijo načela »odgovornosti zaščite« predstavlja Zaključni dokument Svetovnega vrha Generalne skupščine OZN 2005. Omenjeni dokument predstavlja pomembno prelomnico, saj je z njim mednarodna skupnost prvič formalno sprejela novo razumevanje suverenosti kot pravice in odgovornosti držav, ki predstavlja dramatično spremembo glede na tradicionalno razumevanje suverenosti vse od Vestfalske pogodbe 1648 dalje. Mednarodna skupnost je v dokumentu nadalje izrazila pripravljenost na skupno vojaško akcijo v okviru OZN za zaščito prebivalstva pred genocidom, vojnimi zločini, etničnim čiščenjem in drugimi zločini zoper človečnost, v kolikor miroljubna sredstva ne bi zadostovala (Generalna skupščina 2005, 138-139 tč.).

Zaključni dokument razširi pristojnost Varnostnega sveta OZN na področju ohranjanja mednarodnega miru in varnosti v skladu z VI. in VII. poglavjem UL OZN tako, da v primerih hujših kršitev človekovih pravic zajema tudi vojaško intervencijo v notranje zadeve države, če

se miroljubna sredstva izkažejo za neučinkovita, država sama pa ni zmožna ali pripravljena zaščititi lastnega prebivalstva (Bannon 2006, 1159; Generalna skupščina 2005, 139 tč.).

Kljub velikemu prispevku Zaključnega dokumenta k razvoju mednarodne norme glede humanitarne zaščite pa dokument ne predvideva ukrepov v primeru blokiranosti Varnostnega sveta. Predvsem zaradi pritiska ZDA je bil iz Zaključnega dokumenta umaknjen poziv k vzdržanju stalnih članic od uporabe veta v primerih genocida, vojnih zločinov, etničnega čiščenja in drugih zločinov zoper človečnost (Bannon 2006, 1160).

Naslednji pomemben korak v razvoju koncepta predstavlja Resolucija Varnostnega sveta OZN 1674 o zaščiti civilnega prebivalstva v oboroženih spopadih, ki je bila sprejeta 28. aprila 2006. Le-ta v operativnem delu potrjuje zaključke Svetovnega vrha Generalne skupščine v zvezi z načelom »odgovornosti zaščite«, s tem ko potrjuje 138. in 139. člen Zaključnega dokumenta vrha Generalne skupščine OZN iz leta 2005 (Varnostni svet OZN 2006).

Formalno priznanje načela v okviru OZN odraža tudi imenovanje posebnega svetovalca za področje »odgovornosti zaščite« s strani Generalnega sekretarja OZN v februarju 2008 (UN News Service 2008).

Največjo potrditev formalnega razvoja načela »odgovornosti zaščite« pa predstavlja splošno prepričanje svetovne javnosti, da je vojaška intervencija z avtorizacijo Varnostnega sveta OZN upravičena, ko gre za očitne hude kršitve človekovih pravic, kot je genocid, čeprav zoper voljo države, v katero se posreduje. Slednje potrjujejo rezultati raziskave javnega mnenja glede množičnih kršitev človekovih pravic nasploh ter specifično glede darfurskega primera, ki je bila izvedena aprila 2007 s strani WorldPublicOpinion.org in Chicago Council on Global Affairs. Raziskava je bila izvedena v 12 državah in v vseh je prevladalo mnenje, da ima Varnostni svet OZN odgovornost za avtorizacijo vojaške intervencije z namenom zaščite prebivalstva pred hudimi kršitvami človekovih pravic. S slednjim se je strinjalo 74 % Američanov, 69 % Palestinecev, 66 % Armenijcev, 64 % Izraelcev, 54 % Francozov in Poljakov ter 51 % Indijcev. Najbolj presenetljivi so rezultati raziskave na Kitajskem, ki velja za trdnega zagovornika državne suverenosti ne glede na okoliščine. Odgovornost Varnostnega sveta za avtorizacijo vojaške humanitarne intervencije je namreč potrdilo kar 76 % kitajskih državljanov (Evans 2007; Evans in Strehlein 2007).

Načelo »odgovornosti zaščite« se je tako v zgolj 5 letih uspelo razviti iz žarka upanja v očeh Mednarodne komisije za državno suverenost in humanitarno intervencijo do splošno sprejete mednarodne norme z velikim potencialom, da postane del običajnega mednarodnega prava (Evans 2007).

8. ZAKLJUČEK

Z analizo primarnih in predvsem sekundarnih virov sem potrdila svojo hipotezo, da se je mednarodna skupnost zavedala obstoja genocida v Ruandi, a se je zaradi političnih (ne)interesov izmikala označitvi nasilja v Ruandi za genocid, da bi se s tem izognila dolžnosti posredovanja po Konvenciji o genocidu iz leta 1948.

Glede na vse informacije, ki so jih imele države na voljo, je nemogoče, da bi spregledale, da se je leta 1994 v Ruandi dejansko odvijal genocid. Še več, glede na poročanje nevladnih organizacij v letu 1993, lahko rečem, da tveganja izbruha genocida praktično ni bilo mogoče nepredvidovati glede na razvoj dogodkov v začetku leta 1994. Naj omenim le poročilo nevladne organizacije *Africa Watch*, ki je že februarja 1992 opozarjalo na prepričanje številnih ruandskih prebivalcev in opozicijskih voditeljev, da vlada pripravlja seznam ljudi za namen njihove eliminacije.

Francija, Belgija in ZDA so imele svoje ambasade v Kigaliju, tako da jim je osebje veleposlaništev zagotavljalo informacije o dogajanju na terenu iz prve roke. Poleg tega je bilo v Ruandi prisotno tudi vojaško osebje Francije in Belgije, ZDA pa so bile v tesnih stikih s sosednjo državo Ugando.

Za OZN sta primarni vir poročanja o varnostnih razmerah v Ruandi predstavljala posebni poročevalci Booh-Booh in mirovna misija UNAMIR. General Dallaire, poveljnik UNAMIR-ja, je ves čas opozarjal vodstvo OZN v New Yorku, da je potrebno mandat misije razširiti, a je bil odziv na njegove prošnje, razen v primeru, ko je šlo za evakuacijo tujih državljanov v okviru operacije »Amaryllis«, vedno negativen. Dallairev telegram z dne 11. januarja 1994 je navajal informacije o pripravljanju hutujskih ekstremistov na genocid nad Tutsiji ter načrte o umoru nekaj belgijskih vojakov z namenom doseči, da bo Belgija iz Ruande umaknila svoj celoten kontingent, ki je tvoril jedro sil UNAMIR-ja. Odziv OZN na telegram je bil popolnoma neustrezen. Osebje Oddelka za peacekeeping operacije (DPKO) o vsebini telegrama ni obvestilo ne Generalnega sekretarja, ne Varnostnega sveta. DPKO je generalu Dallairu naročil, naj skupaj s posebnim poročevalcem Booh-Boohom o posredovani vsebini obvestita ruandskega predsednika Habyarimano in od njega zahtevata ukrepanje. Tudi, ko je bilo jasno, da Habyarimana ne bo nikoli izpolnil dane obljube o poročanju ugotovitev svoje raziskave o delovanju ruandske vojske in milic UNAMIR-ju, OZN ni sprejela nobenih

ukrepov.

Dallaire in Booh-Booh sta o vsebini telegrama v skladu z navodili DPKO seznanila tudi Francijo, Belgijo in ZDA. Le-to predstavlja še dodaten dokaz, ki potrjuje jalovo naravo izgovorov navedenih držav o neukrepanju zaradi neobveščenosti o dejanskih razmerah. Razlog za nerazkritje vsebine telegrama ostalim članicam Varnostnega sveta najverjetneje leži v zavedanju o izredni pomembnosti informacij, ki bi lahko drastično spremenile izid glasovanja Varnostnega sveta o zreduciranju števila pripadnikov misije UNAMIR.

Glede na moje mnenje, je bilo že samo oddajanje vladne radijske postaje *Radio Television Libre des Milles Collines* zadosten opozorilni znak, da se v Ruandi kali genocidna politika. Omenjena radijska postaja je namreč že od jeseni 1993 širila sovražno propagando zoper Tutsije in opozicijske hutujske politike, konec leta 1993 pa je začela celo namensko navajati »sovražnike« in »izdajalce«, ki si zaslužijo smrt. In to na ves glas in pred očmi celotne mednarodne skupnosti, ki je bila v Ruandi prisotna preko osebja veleposlaništev, nevladnih humanitarnih organizacij in misije OZN.

Sprašujem se, zakaj ni nihče storil ničesar za ustavitev oddajanja sovražne propagande s strani zloglasne radijske postaje, ki je odigrala izjemno pomembno vlogo pri mobilizaciji širokih množic za izvajanje genocidnega nasilja. Z utišanjem radijske postaje mednarodna skupnost ne bi zgolj končala spodbujanja sovražnosti in podajanja ukazov za usmrnitev posameznikov, temveč bi poslala pomembno simbolično sporočilo, da ne tolerira genocidne politike in tistih, ki jo promovirajo (Des Forges 2004).

Mednarodna skupnost pa je izbrala lažjo pot in je raje ignorirala, kot ukrepala. Kljub jasnim kazalcem, da se v Ruandi odvija genocid, ni nobena vlada ali mednarodna organizacija, z izjemo nevladnih organizacij, označila množičnih pobojev v Ruandi za genocid, vse dokler 100-dnevni masaker ni bil praktično končan. In to kljub temu, da je Ruanda predstavljala klasičen primer genocida in je izpolnjevala vse standarde, ki jih določa Konvencija o preprečevanju in kaznovanju genocida iz leta 1948. Zanihanje obstoja genocida je bilo tako zgolj posledica političnega neinteresa za posredovanje, ki ne bi pokrivalo nobenega drugega interesa kot humanitarnega (Weissman 2004).

Četudi se mednarodna skupnost res ne bi zavedala obstoja genocida v Ruandi, pa nikakor ne

more zanikati, da ni bila seznanjena z neverjetnimi razsežnostmi nasilja nad civilnim prebivalstvom zgolj na podlagi etnične pripadnosti Tutsijem. Menim, da bi že zavedanje o obsežnih hudih kršitvah človekovih pravic s strani vladnih organov moralo zadostovati za moralno obvezo posredovanja, tako da izgovor o nezavedanju obstoja genocida nikakor ne opravičuje nedelovanja mednarodne skupnosti v ruandskem primeru.

V skladu s svojo politiko nepriznavanja obstoja genocida so skorajda vsa uradna telesa ohranila nevtralno pozicijo med ruandsko genocidno vlado in RPF. Obe strani sta bili pozvani k prekinitvi ognja, nihče pa ni pozval voditelje genocida k ustavitvi genocidnega nasilja (Gerald 2004).

Še več, skozi celotno obdobje trajanja genocida so vlade držav in vladne organizacije obravnavale genocidno ruandsko vlado kot legitimno oblast Ruande. Predstavnik Ruande je bil lahko prisoten na vseh sejah Varnostnega sveta OZN, na katerih se je odločalo o ruandski zadevi, in je imel kot predstavnik nestalne članice celo pravico do glasovanja.

Politični neinteres za posredovanje v ruandske zadeve je bil ključni dejavnik za neučinkovito ukrepanje OZN. Ruandska zadeva je bila v OZN obravnavana v senci grenke somalijske izkušnje. Politika ZDA do peacekeepinga se je po smrti 18 ameriških vojakov v okviru misije OZN v Somaliji drastično spremenila. Clintonova administracija je s predsedniško direktivo PDD25 postavila številne omejitve za ameriško podporo mirovnim operacijam. Somalijska izkušnja pa je zaznamovala tudi Sekretariat OZN, ki je postal precej bolj pazljiv glede morebitnih tveganj, ki bi lahko prizadele mirovne misije na terenu ter glede fleksibilnosti interpretiranja njihovega mandata.

Misija UNAMIR je bila že od samega začetka obsojena na neuspeh, ker ni odražala realnih potreb ruandskih razmer. Planiranje misije je temeljilo na predpostavki o uspešnosti mirovnega procesa in ni jemalo v obzir resnih napetosti, ki jih mirovni sporazum ni razrešil. Poleg tega, da je bila mirovna misija za Ruando ustanovljena z nezadostnimi kapacitetami, kar je bila predvsem posledica politične nepripravljenosti držav-članic k prispevanju lastnih čet, so bile njene zmožnosti delovanja omejene tudi z neprimernimi sredstvi in mandatom, ki ni ustrezal razmeram naraščajočega nasilja v Ruandi. Po izbruhu genocida so bile šibkosti mandata UNAMIR-ja več kot očitne. Zaradi omejitve uporabe orožja člani misije niso mogli nuditi niti popolne zaščite politikom in civilistom, ki so si poiskali zavetišče v prostorih

UNAMIR-ja.

Politična nepripravljenost za aktivnejše posredovanje in strah pred morebitnimi ponovnimi žrtvami med mirovniki sta bila temeljna razloga, da OZN kljub zaostrovanju varnostnih razmer v Ruandi ni sprejela nobenih nadaljnjih ukrepov, niti ni razširila mandata UNAMIR-ja. Celo nasprotno - Varnostni svet je 21. aprila 1994, dva tedna po izbruhu genocida, sprejel odločitev o zmanjšanju števila pripadnikov misije UNAMIR na zgolj 270 vojakov. K sprejetju odločitve, ki je padla ravno v času, ko je genocid dosegal vrhunec, sta največ prispevali ZDA in Belgija. Interes ZDA je bil strah pred ponovnimi žrtvami med ameriškimi mirovniki in pred tveganjem ponovne zmage na domačih volitvah, interes Belgije pa ohranitev svojega ugleda s porazdelitvijo sramote zaradi umika lastnih čet iz Ruande po umoru 10 belgijskih mirovnikov.

Čeprav je Varnostni svet OZN, predvsem zaradi vse večjega pritiska svetovne javnosti, 17. maja 1994 sprejel novo odločitev o povečanju misije na 5.500 vojakov in o razširitvi njenega prvotnega mandata, pa je bila politična nepripravljenost držav-članic, predvsem ZDA, ponovno ključni element zavlačevanja uresničitve nove misije UNAMIR II. Do konca genocida z zmago RPF tako ni niti en nov vojak OZN prestopil ruandske meje.

Zavedanje, da se misija UNAMIR II še nekaj časa ne bo udeleževala, je botrovala kontroverzni odločitvi Varnostnega sveta OZN, da kljub številnim pomislekom avtorizira intervencijo Francije v okviru operacije »Turquoise«. Žal pa je francoska »humanitarna« intervencija prispevala več k varnemu prebegu voditeljev genocida kot k zaščiti ogroženega tutsijskega prebivalstva.

Ruandski primer je prinesel 2 pomembni lekciji. Prvič, da so svetovne velesile sposobne popolne ignorance in neinteresa za človeško trpljenje, v kolikor njihovi geopolitični interesi niso vključeni. In drugič, da se svetovne velesile odločajo na podlagi dvojnih standardov, in sicer, ko gre za življenja njihovih državljanov, so pripravljene izjemno hitro reagirati, kar dokazuje akcija 2.500 vojakov Francije, Belgije in Italije, ki so prispeli v Ruando že naslednji dan po izbruhu kaotičnega nasilja z namenom evakuacije tujih državljanov, ko pa gre za življenja afriškega prebivalstva, so pripravljene brezsravno obrniti hrbet nemočnemu civilnemu prebivalstvu.

Kasnejše študije in parlamentarne raziskave so pokazale, da se odgovornost velesil ne skriva

zgolj v nedelovanju za preprečitev oziroma zaustavitev genocida v Ruandi, temveč da so nekatere med njimi celo prispevale k podpihovanju ruandske državljanske vojne oziroma k uresničitvi genocidne politike zoper tutsijsko prebivalstvo.

V tem pogledu najbolj izstopa Francija, ki je bila najzvestejša zaveznica Ruande vse od invazije RPF oktobra 1990 dalje. Francija je v želji po širjenju oziroma ohranitvi svojega vpliva na afriškem kontinentu zalagala ruandsko vlado z orožjem in ji nudila vojaško pomoč v obliki urjenja in svetovanja. Glede na številne vire, naj bi francoski vojaki celo sodelovali v bojih zoper RPF. Francija ni svoje podpore nikoli pogojevala s spoštovanjem človekovih pravic, kot je to storila Belgija, temveč se je izogibala kakršnikoli kritiki zoper svojo zaveznico, čeprav genocidno vlado. Ko je vse kazalo, da je zmaga RPF neizogibna, pa se je Francija skorajda čez noč odločila, da je pripravljena posredovati. Za francosko unilateralno operacijo se je kasneje izkazalo, da je imela vse prej kot humanitarne vzgibe, saj je bil glavni namen francoske »varne« cone omogočiti prebeg genocidnim voditeljem. Tudi po zmagi RPF je Francija še naprej podpirala staro ruandsko vlado in oteževala delo novi RPF vladi.

ZDA so se prav tako, v okviru svojih imperialističnih interesov na afriškem kontinentu, vpletle v ruandski konflikt s spodbujanjem državljanske vojne. Ruanda je predstavljala naslednjo fazo v verigi dogodkov, ki se je sprožila z Musuvenijevim prevzemom oblasti v Ugandi z državnim udarom, podprtim s strani ZDA. Ameriška zaveznica Uganda je predstavljala izvor invazije RPF na Ugando, Ruanda pa kasneje bazo, s katere je Laurent Kabila sprovedel svojo uspešno vojaško kampanjo zoper Mobutujev režim v Zairu (LeClerc 1998). ZDA je tako preko svoje zaveznice Ugande nudila posredno podporo tutsijskim upornikom organiziranim v RPF. Čeprav ugandska nacionalna obrambna vojska (NRA) uradno zanika kakršnokoli vojaško podporo ali povezavo z RPF, pa številni dokazi potrjujejo nasprotno.

Ruandski primer je nazorno pokazal posledice oboroževanja na razsežnosti števila civilnih žrtev v oboroženih spopadih. OZN je ob spoznanju resnosti problematike po letu 1995 sklicala več konferenc, na katerih so se obravnavali problemi protipravnega trgovanja z lahkim konvencionalnim orožjem, ki v oboroženih spopadih, kakršni prevladujejo po koncu hladne vojne, povzročijo največ žrtev med civilnim prebivalstvom (Türk 2007, 543). 7. septembra 1995 je Varnostni svet OZN sprejel resolucijo 1013, s katero je ustanovil mednarodno komisijo z namenom raziskati prodaje in dobave orožja bivši ruandski vladi, ki

so predstavljale kršitev embarga OZN z dne 17. maja 1994 (Alusala 2004, 140).

OZN, ZDA in Belgija so priznale delno krivdo za ruandsko katastrofo in se javno opravičile ruandskemu ljudstvu. Francoska vlada temu zgledu ni sledila, kljub svojemu dokaj javnemu podpiranju hutujske oblasti pred, med in po tragediji. Francoski premier Edouard Balladur je med parlamentarno preiskavo celo izjavil, da je bila Francija edina država v celotni mednarodni skupnosti, ki je poskusila zaustaviti genocid (International Panel of Eminent Personalities 1999, 12.5 tč.). 7. aprila 2004 je na slovesnosti v poklon ruandskim žrtvam genocida prišlo do resnega diplomatskega incidenta med Francijo in Ruando. Ruandski predsednik je med slovesnostjo javno obtožil Francijo, da se ni opravičila zaradi svoje vloge v genocidu, da pa kljub temu hoče biti prisotna na slovesnosti (Answers.com 2005).

Čeprav je dandanes splošno znano, da so množične poboje tutsijskega prebivalstva organizirali hutujski ekstremisti, je francoski sodnik Jean-Louis Bruguière novembra 2006 obtožil ruandskega predsednika Paula Kagama za množični poboj lastnega ljudstva. Sodnik je kot razlog za obtožbo navedel, da je Kagame, voditelj tutsijskega upora v letih 1990 - 1994, naročil umor takratnega hutujskega predsednika Habyarimane in dal s tem povod za množično nasilje. Sodnik Bruguière je izdal mednarodno tiralico za devet najbližjih sodelavcev novega ruandskega predsednika in predlagal, da bi Mednarodno sodišče za Ruando sodilo tudi Kagamu. Ruanda se je odzvala z izgonom vsega, kar diši po francoskem: izgnala je francosko veleposlaniško misijo, zaprla francosko šolo in kulturni center ter prepovedala oddajanje francoske radijske postaje (McGreal 2007).

Ruandska vlada je že dve leti prej, ko so se v francoskih medijih pojavila prva namigovanja o namerah sodnika Bruguière, ustanovila lastno komisijo za preiskavo vloge Francije v ruandskih masakrih. Komisija je pregledala kupe uradnih dokumentov, ki jih je zapustila premagana hutujska oblast, in razkrila francosko vpletenost v genocid: velike dobave orožja ruandski vojski, urjenje milic, ki so kasneje izvajale genocid, sodelovanje francoske vojske v bojih zoper RPF itd. Komisija je izvedla tudi javna zaslišanja nekdanjih vojaških inštruktorjev in vojakov, ki so potrdili, da je francoska vojska urila pripadnike milice *Interahamwe*, ki je vodila množične poboje ter sodelovala v anti-tutsijski ideološki indoktrinaciji rekrutov. Komisija je razkrila tudi prikriti interese Francije, ki so spodbudili humanitarno intervencijo v obliki zagotavljanja »varne cone« v zahodnih delih Ruande. Primarni cilj operacije »Turquoise« ni bila zaščita ogroženega tutsijskega prebivalstva, temveč zaščita hutujskih

ekstremistov pred RPF. General Jean-Claude Lafourcade, komandir francoske operacije, je kasneje priznal, da je bila naloga »varne cone« omogočiti preživetje obstoječe hutujske vlade v upanju na nepopolno zmago RPF ter prebeg vodilnih članov režima (McGreal 2007).

Ruandski zunanji minister Murigande je nadalje obtožil Francijo, da že več kot desetletje vztrajno kaznuje RPF za njeno zmago: »Francija v vseh mednarodnih forumih (v Svetovni banki, IMF) ni zgolj dala veto zoper vse predlagane razvojne programe za Ruando, temveč je celo mobilizirala ostale države-članice, da so glasovale proti«. Pred genocidom je bila Francija največja donatorka Ruande, dandanes pa je najmanjša (McGreal 2007).

Ruandska državljanska vojna in genocid sta imela drastične posledice tako za državo kot za regijo. Že pred vojno ubobožano ruandsko gospodarstvo je bilo po vojni popolnoma uničeno. Skoraj vse institucije lokalne in centralne oblasti so bile uničene, družbene vezi pa pretrgane. Ker so bili med žrtvami genocida številni izobraženi posamezniki, je Ruanda ostala zaznamovana s pomanjkanjem strokovnjakov za vodenje administracije in vlade. Možnosti za pobiranje davkov ni bilo, zaradi česar država ni imela sredstev niti za osnovne storitve. Nova ruandska vlada je bila tako obsojena na odvisnost od tuje pomoči (Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda 1996, 5. pogl.).

Zaradi prisotnosti velikega števila beguncev so bile destabilizirane sosednje države. Avgusta 1994 je UNHCR ocenil, da je zaradi vojne in genocida več kot 2 milijona ruandskega prebivalstva pribežalo v sosednje države. Od tega jih je 1,2 milijona pribežalo v Zaire, 580.000 v Tanzanijo, 270.000 v Burundi in 10.000 v Ugando. Glede na to, da je genocid terjal 800.000 življenj in da je bilo število notranje razseljenih ljudi ocenjeno na približno 1,5 milijona, je bila ruandska populacija, ki je pred vojno in genocidom štela 7 milijonov prebivalcev, praktično razpolovljena (UNHCR 2000, 246).

Zaradi žeje, lakote in izčrpanosti so številni begunci umrli že na poti. Slabe razmere v begunskih kampih in onesnažena voda sta terjali še na tisoče življenj. Julija 1994 je izbruhnila kolera, ki je terjala povprečno 2.000 človeških življenj na dan, kar je najhitrejša stopnja umrljivosti, kar jih pomnijo humanitarne organizacije. Glede na ocene, naj bi ruandska begunska kriza terjala še dodatnih 100.000 življenj (OXFAM 2004).

Kljub vsem negativnim posledicam za ruandsko prebivalstvo in regijo je imela ruandska kriza

pozitivne posledice za pomembne spremembe v zavesti mednarodne skupnosti in premike v mednarodnem pravu. Kruta ruandska izkušnja je privedla mednarodno skupnost do spoznanja, da so človekove pravice nad suverenostjo države in da kot take predstavljajo mednarodno skrb. Na spodbudo kanadskega zunanjega ministra Lloyda Axworthyja je Kanada podprla študijo o pravici do humanitarne intervencije v drugo suvereno državo, ko gre za vprašanje hudih kršitev človekovih pravic. Septembra 2000 je bila ustanovljena Mednarodna komisija za intervencijo in suverenost države – ICISS (*International Commission on Intervention and State Sovereignty*), ki je decembra 2001 izdala svoje poročilo.

Najpomembnejši prispevek Mednarodne komisije predstavlja rekonceptualizacija »pravice do intervencije« v »odgovornost zaščite«. Središče pozornosti tako ni več vprašanje načela državne suverenosti in nevmešavanja, temveč moralna obveza posameznih držav, da zaščitijo svoje ljudstvo pred hudimi kršitvami človekovih pravic, kot so genocid, etnično čiščenje in množični poboji. V kolikor država sama ne bi bila zmožna ali pripravljena zagotoviti zaščite oziroma bi bila sama kršiteljica, pa se odgovornost zaščite prevali na mednarodno skupnost.

Koncept »odgovornosti zaščite« je konec 90. let postal splošno sprejeto načelo v mednarodni skupnosti. Prvo kodifikacijo načela predstavlja Zaključni dokument svetovnega vrha Generalne skupščine OZN 2005, kasneje pa so ga potrdili tudi številni drugi dokumenti v okviru OZN.

Ključni preizkus izpolnjevanja »odgovornosti zaščite«, h kateri so se države obvezale z Zaključnim dokumentom Vrha Generalne skupščine 2005 in z resolucijo Varnostnega sveta OZN 1674, predstavlja darfurska kriza. Žal se je izkazalo, da je do dejanskega udejstvovanja besed na papirju še dolga pot...

NIKOLI VEČ! tako še vedno ostaja le upanje...

9. VIRI IN LITERATURA:

1. Amstutz R., Mark. 1999. *International Conflict and Cooperation: An introduction to World Politics*. 2. izdaja. ZDA: McGraw-Hill College.
2. Anarfi, John. 2004. *From Conflict to Conflict: Migration, Population Displacement and Refugee Flow: Whither Africa?* Dostopno prek: http://www.barcelona2004.org/esp/banco_del_conocimiento/docs/PO_44_EN_ANARFI.pdf (13. junij 2008).
3. Annan, Kofi. 2005. *In Larger Freedom: Towards Development Security and Human Rights for All*. A/59/2005. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/270/78/PDF/N0527078.pdf?OpenElement> (18. marec 2008).
4. Answers.com. 2005. *Role of the international community in the Rwandan Genocide*. Dostopno prek: <http://www.answers.com/topic/role-of-the-international-community-in-the-rwandan-genocide> (3. oktober 2005).
5. Africa Watch. 1992. *Rwanda talking peace and waging war, human rights since the October 1990 invasion*. Dostopno prek: <http://www.grandslacs.net/doc/2523.pdf> (2. november 2007).
6. Alusala, Nelson. 2004. The arming of Rwanda, and the Genocide. *African Security Review* 13 (2): 137-140. Dostopno prek: <http://www.iss.co.za/pubs/ASR/13No2/CAlusala.pdf> (3. januar 2008).
7. Barnett, Michael. 2002. *Eyewitness to a Genocide*. ZDA: Cornell University Press.
8. Bannon L., Alicia. 2006. *The Responsibility to Protect: The U.N. World Summit and Question of Unilateralism*. Dostopno prek: <http://www.yalelawjournal.org/pdf/115-5/Bannon.pdf> (18. marec 2008).
9. BBC News. 1998. *France's contentious African role*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/analysis/81275.stm> (1. oktober 2007).
10. BBC News. 1999. *UN admits failure in Rwanda*. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/568566.stm> (1. oktober 2007).
11. Belgijski senat. 1997. *Poročilo parlamentarne komisije o študiji dogodkov v Ruandi*. Dostopno prek: <http://www.senate.be/english/rwanda.html> (31. oktober 2007).
12. Bellamy, Alex. 2005. *International Society and its Critics*. New York: Oxford University Press Inc.
13. Bellamy, Alex in Nicholas Wheeler. 2006. Humanitarian intervention in world politics. V *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*, ur. John Baylis in Steve Smith, 555 – 578. New York: Oxford University Press.

14. Benko, Vladimir. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. Boin, Arjen; Magnus Ekengren in Mark Rhinard. 2006. *Functional Security and Crisis Management Capacity in the European Union*. Leiden: Leiden University Crisis Research Center. Dostopno prek: http://www.eucm.leidenuniv.nl/content_docs/eucm_report_april2006_web_publication_version.pdf (19. april 2008).
16. Bull, Hadley. 1977. *The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics*. New York: Columbia University Press.
17. Burkhalter, Holly. 1998. *The 1994 Rwandan Genocide and U.S. Policy*. Dostopno prek: <http://www.africaaction.org/docs98/rwan9805.1.htm> (14. junij 2007).
18. Caplan, Gerald. 2004. *Rwanda Ten Years after the Genocide: Some Reminders of the International Response to the Crisis*. Dostopno prek: <http://www.pambazuka.org/index.php?issue=142> (10. januar 2007).
19. Caplan, Gerald. 2006. *From Rwanda to Darfur: Lessons Learned?* Dostopno prek: <http://www.globalpolicy.org/security/issues/sudan/2006/0112lessons.htm> (10. januar 2007).
20. Collier, Paul. 2004. *Natural Resources and Conflict in Africa*. Dostopno prek: http://www.crimesofwar.org/africa-mag/afr_04_collier_print.html (13. junij 2008).
21. Dallaire, Romeo. 1994. *Outgoing Code Cable 11 January 1994*. Dostopno prek: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/evil/warning/cable.html> (22. september 2005).
22. Dare, Sunday. 2001. *A Continent in Crisis: Africa and Globalization*. Dostopno prek: http://www.thirdworldtraveler.com/Africa/Continent_Crisis.html (13. junij 2008).
23. Des Forges, Alison. 1999. *Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda*. New York: Human Rights Watch. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/> (27. september 2005).
24. Des Forges, Alison. 2000. *Shame; Rationalizing Western Apathy on Rwanda*. Dostopno prek: <http://www.globalpolicy.org/security/issues/rwanda/apathy.htm> (3. november 2006).
25. Des Forges, Alison. 2004. *Preventing another genocide*. Dostopno prek: <http://www.news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/africa/3601213.stm> (27. september 2005).
26. Destexhe, Alain. 1995. *The Crime of Genocide*. Dostopno prek: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/rwanda/reports/dstexhe.html> (22. september 2005).
27. Dukule W., Abdoulaye. 2001. *An Overview of Current African Conflicts*. Dostopno prek: <http://www.theperspective.org/africanconflicts1.html> (13. junij 2008).

28. Evans, Gareth. 2004. *Banishing the Rwanda Nightmare: The Responsibility to Protect*. Dostopno prek: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ghosts/etc/protect.html> (22. september 2005).
29. Evans, Gareth. 2007. *From Principle to Practice – Implementing the Responsibility to Protect*. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4801&1=1> (10. april 2008).
30. Evans, Gareth in Andrew Stroehlein. 2007. *A Responsibility to Protect: The World's View*. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4756&1=1> (10. april 2008).
31. Frontline: the triumph of evil. Dostopno prek: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/evil/> (22. september 2005).
32. Gendercide Watch. 1999. *Case Study: Genocide in Rwanda, 1994*. Dostopno prek: http://www.gendercide.org/case_rwanda.html (27. september 2005).
33. Generalna skupščina OZN. 1948. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. Resolucija GS 260 (III)A, sprejeta 9.decembra 1948. Dostopno prek: <http://www.hrweb.org/legal/genocide.html> (22. september 2005).
34. Generalna skupščina. 2005. *2005 World Summit Outcome*. A/60/L-1. Dostopno prek: <http://www.humanrightsfirst.info/pdf/06712-ij-outcome.pdf> (18. marec 2008).
35. Generalni sekretar OZN. 1994. *Poročilo o napredku podporne misije OZN za Ruando*. S/1994/360. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/154/22/PDF/N9415422.pdf?OpenElement> (18. marec 2008).
36. Generalni sekretar OZN. 1994a. *Poročilo o podporni misiji OZN za Ruando*. S/1994/470. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/186/70/PDF/N9418670.pdf?OpenElement> (18. marec 2008).
37. Generalni sekretar OZN. 1994b. *Poročilo o situaciji v Ruandi*. S/1994/565. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/6890289.html> (18. marec 2008).
38. Generalni sekretar OZN. 1999. *The Causes of conflict and the promotion of durable peace and sustainable development in Africa*. Dostopno prek: <http://www.un.org/ecosocdev/geninfo/afrec/sgreport/index.html> (13. junij 2008).
39. Glynee, Evans. 1997. *Responding to Crisis in the African Great Lakes*. New York: Oxford University Press Inc.
40. Gourevitch, Philip. 1998. *Early warnings and the warning of what was to come*. Dostopno prek: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/evil/warning/premonitions.html> (22. september 2005).

41. Griggs, Richard. 1999. *Geostrategies in the Great Lakes Conflict and Spatial Designs for Peace*. Dostopno prek: http://www.cwis.org/hutu3_1.html (13. junij 2008).
42. High-level Panel on Threats, Challenges and Change. 2004. *A more secure world: Our shared responsibility*. A/59/565. Dostopno prek: <http://www.un.org/secureworld/report.pdf> (18. marec 2008).
43. Human Rights Watch. 1994. *Africa: Genocide in Rwanda April – May 1994*, 6 (4).
44. Human Rights Watch. 1995. *Arms Project: Rearming with Impunity. International Support for the Perpetrators of the Rwandan Genocide*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/reports/1995/Rwanda1.htm> (2. november 2007).
45. ICISS (International Commission on Intervention and State Sovereignty). 2001. *The Responsibility to Protect*. Kanada: International Development Research Centre. Dostopno prek: <http://www.globalpolicy.org/empire/humanint/2001/12responsibility.pdf> (16. november 2004).
46. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramuša ZRC SAZU. 2000. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Spletna postavitev maja 2000. Zadnja sprememba avgusta 2005. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (22. september 2005).
47. International Panel of Eminent Personalities. 1999. *Rwanda: The Preventable Genocide*. Dostopno prek: <http://www.visiontv.ca/RememberRwanda/Report.pdf> (6. oktober 2005).
48. Jackson, Robert in Patricia Owens. 2006. The evolution of international society. V *The Globalization of World Politics: An introduction to international relations*, ur. John Baylis in Steve Smith, 45 – 62. New York: Oxford University Press.
49. *Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ-UPB1)*. Ur.l.RS 95/2004 (27. avgust 2004).
50. Kühne, Winrich. 1995. Lessons from peacekeeping operations in Angola, Mozambique, Somalia, Rwanda and Liberia. V *WEU's Role in Crisis Management and Conflict Resolution in Sub-Saharan Africa*, ur. Winrich Kühne, Guido Lenzi in Alvaro Vasconcelos, 16-34. Paris: Institute for Security Studies WEU. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp022e.pdf> (26. marec 2008).
51. LeClerc, Therese. 1998. *New evidence on the role of the US and France: Who is responsible for the genocide in Rwanda*. Dostopno prek: <http://www.wsws.org/news/1998/apr1998/rwan-a29.shtml> (31. oktober 2007).
52. Leitao, Antonio. 2001. *Some Considerations on Crisis Management within NATO*. Brussels: Nato Office of Information and Press. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/handbook/2001> (26. marec 2008).
53. Lemkin, Raphael. 1945. Genocide – A Modern Crime. *Free World 1945* (4) 4: 39-43. Dostopno prek: <http://www.preventgenocide.org/lemkin/freeworld1945.htm> (7. junij 2007).

54. Lemkin, Raphael. 1946. Genocide. *American Scholar* 15 (2): 227-230.
55. Lepard D., Brian. 2002. *Rethinking Humanitarian Intervention: A Fresh Legal Approach Based on Fundamental Ethnical Principles in International Law and World Religions: The Need for a Fresh Approach*. Dostopno prek: <http://www.psupree.org/Justataste/samplechapters/justatasteLepard.html> (10. april 2008).
56. Magnarella, Paul. 2002. *Explaining Rwanda's 1994 Genocide*. Dostopno prek: <http://www.du.edu/gsis/hrhw/volumes/2002/2-1/magnarella2-1.pdf> (27. september 2005).
57. Mamdani, Mahmood. 2001. *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda*. Princeton: Princeton University Press.
58. McGreal, Chris. 2007. *France's shame*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/rwanda/story/0,,1987596,00.html> (31. oktober 2007).
59. National University of Rwanda. 2005. *Rwanda Development Gateway: General Information*. Dostopno prek: http://rwandagateway.org/article.php3?id_article=8824 (13. junij 2008).
60. National University of Rwanda. 2008. *Rwanda Development Gateway: History*. Dostopno prek: http://www.rwandagateway.org/article.php3?id_article=114 (13. junij 2008).
61. Overseas Development Institute. 2005. *Conflict in the Great Lakes region: How it is linked with land and migration?* Dostopno prek: <http://www.reliefweb.int/rw/RWB.NSF/db900SID/VBOL-6AHGPL?openDocument> (13. junij 2008).
62. OXFAM. 2004. *Rwanda Genocide 1994, Questions and Answers*. Dostopno prek: http://www.oxfam.org/en/news/pressreleases2004/pr040330_rwanda_QAhtm (19. september 2005).
63. OXFAM. 2007. *Fifteen years of conflicts have cost Africa around \$300bn*. Dostopno prek: http://www.oxfam.org/en/news/2007/pr071011_control_arms_cost_conflict_africa (13. junij 2008).
64. Peace Pledge Union Information. Dostopno prek: http://www.ppu.org.uk/genocide/g_rwanda.html (27. september 2005).
65. Perrow, Charles. 1999. *Normal accidents: Living with high-risk technologies*. Druga izdaja. Princeton: Princeton University Press.
66. Prezelj, Iztok. 2004. *Sistem kriznega menedžmenta v sodobni državi*. Doktorska dizertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
67. Reno, William. 1999. *Warlord Politics and African States*. New York: Lynne Rienner Publishers.
68. Rwanda News Agency. 2007. *Rwanda: Boutros-Ghali »Connieved« With France During Genocide*. Dostopno prek:

- <http://www.globalpolicy.org/security/issues/rwanda/2007/0702connived.htm> (10. januar 2007).
69. Shah, Anup. 2005. *Conflicts in Africa – Introduction*. Dostopno prek: <http://www.globalissues.org/Geopolitics/Africa/Intro.asp?p=1> (13. junij 2008).
70. Steering Committee of the Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda. 1996. *The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwanda Experience*. Odense: Standberg. Dostopno prek: <http://www.reliefweb.int/library/nordic/book1/pb020.html> (10. januar 2007).
71. The History Place. 1999. *Genocide in the 20th Century: Rwanda 1994*. Dostopno prek: <http://www.historyplace.com/worldhistory/genocide/rwanda.htm> (27. september 2005).
72. Thompson, Paul. 1999. *U.S. Policy Choices During the Rwandan Genocide. Course 5603 National Security Strategy process*. Dostopno prek: <http://www.ndu.edu/library/n4/n0356030.pdf> (19. september 2005).
73. Türk, Danilo. 2007. *Temelji mednarodnega prava*. Ljubljana: GV založba.
74. UNHCR. 1994. *Arming Rwanda – The Arms Trade and Human Rights Abuses in the Rwandan War*. Dostopno prek: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/print?tbl=RSDCOI&id=3ae6a7fc8> (2. november 2007).
75. UNHCR. 1994a. *Special Unit for Rwanda and Burundi*. Geneva: Information meeting.
76. UNHCR. 2000. Chapter 10: The Rwandan genocide and its aftermath. V *The State of the World's Refugees*, ur. Mark Cutts, 245 – 273. Dostopno prek: <http://www.unhcr.org/pub/PUBL/3ebf9bb60.pdf> (8. maj 2008).
77. United Nations. 1999. *The report of the Independent Inquiry on the actions of the United Nations during the 1994 genocide in Rwanda. S/1999/1257*. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/6170485.html> (1. oktober 2007).
78. United Nations. 2000. *Rwanda – UNAMIR Background*. Dostopno prek: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unamirFT.htm (28. maj 2008).
79. United Nations. 2001. *Ten Years Later, DSG/SM/129, Press release SC/7051*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/10years.htm> (19. september 2005).
80. UN News Centre. 2008. *Secretary-General appoints special advisor to focus on responsibility to protect*. Dostopno prek: <http://www.un.org/apps/news/printnews.asp?nid=25702> (18. marec 2008).
81. *UN's Response 11 January 1994*. 1994. Dostopno prek: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/evil/warning/unresponse.html> (22. september 2005).
82. U.S. Bureau of Intelligence and Research. 2001. *Arms and Conflict in Africa*. Dostopno prek: <http://www.state.gov/s/inr/rls/fs/2001/4004.htm> (13. junij 2008).

83. Ustanovna listina OZN. 1945. V *Zgodovina mednarodnih odnosov*, ur. Vladimir Benko, 374-399. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
84. Varnostni svet OZN. 1993. *Resolucija 872*, S/RES/872. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/3027442.html> (18. marec 2008).
85. Varnostni svet OZN. 1994. *Resolucija 893*, S/RES/893. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/7907579.html> (18. marec 2008).
86. Varnostni svet OZN. 1994a. *Resolucija 912*, S/RES/912. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/3817715.html> (18. marec 2008).
87. Varnostni svet OZN. 1994b. *Resolucija 918*, S/RES/918. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/1865787.html> (18. marec 2008).
88. Varnostni svet OZN. 1994c. *Resolucija 929*, S/RES/929. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/7676466.html> (18. marec 2008).
89. Varnostni svet OZN. 1995. *Resolucija 1011*, S/RES/1011. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/7676466.html> (18. marec 2008).
90. Varnostni svet OZN. 1995a. *Resolucija 1013*, S/RES/1013. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/4777206.html> (18. marec 2008).
91. Varnostni svet OZN. 1995b. *Resolucija 1029*, S/RES/1029. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/7583747.html> (18. marec 2008).
92. Varnostni svet OZN. 2006. *Resolucija 1674*, S/RES/1674. Dostopno prek: <http://daccess-ods.un.org/TMP/307798.7.html> (18. marec 2008).
93. Wachira, George. 2000. *International Policies, African Realities*. Dostopno prek: <http://www.africaaction.org/rtable/wac0003.htm> (13. junij 2008).
94. Watson, Adam. 1992. *The Evolution of International Society*. London: Routledge.
95. Weiss, Thomas. 2000. The Challenges facing Developing Countries in their International Relations: the Politics of Humanitarian Ideas. *Security Dialogue* 31 (1): 11- 23.
96. Weissman, Steve. 2004. *Rwanda – Whose Genocide*. Dostopno prek: <http://www.globalpolicy.org/security/issues/rwanda/2004/0331whose.htm> (10. januar 2007).
97. Žabkar, Anton. 2004. *Marsova dediščina: Metode in smeti razvoja*. Ljubljana: Varnostne študije.